

VISITASJON ETTER POLITILOVEN

Kandidatnummer: 637

Leveringsfrist:

25.november

Til sammen 17964 ord

24.11.2008

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Oppbygning av oppgaven	1
1.2	Avgrensning mot ransaking og kroppslig undersøkelse	2
1.3	Forhistorie	4
1.4	Rettskilder	5
<u>2</u>	<u>VISITASJON SOM PRIMÆRTILTAK</u>	<u>7</u>
2.1	Politi-loven § 7	8
2.1.1	Politi-loven § 7 (1) nr. 1	10
2.1.2	Politi-loven § 7 (1) nr. 2	14
2.1.3	Politi-loven § 7 (1) nr. 3	15
2.1.4	Aktualitetskravet	18
<u>3</u>	<u>ETTERFØLGENDE VISITASJON</u>	<u>23</u>
3.1	Identitetsvisitasjon	24
3.2	Sikkerhetsvisitasjon	27
3.3	Arrestantvisitasjon	29
<u>4</u>	<u>VISITASJON PÅ ANNET GRUNNLAG</u>	<u>31</u>
4.1	Politi-loven § 7a	31
4.2	Politi-loven § 12 (5)	32
4.3	Utlendingsloven § 37 (3)	32

4.4	Straffeprosessloven § 178 (2)	32
4.5	Samtykke til visitasjon	32
<u>5</u>	<u>SKRANKER FOR BRUK AV VISITASJON</u>	<u>34</u>
5.1	Grunnprinsippene i politiloven § 6	34
5.1.1	Minste inngripende tiltak	35
5.1.2	Nødvendighet	35
5.1.3	Forholdsmessighet	36
5.1.4	Saklighet/objektivitet	37
5.1.5	Personvern	37
5.2	Likebehandling	37
5.3	Bruk av tvang eller makt	38
5.4	Begrensninger som følger av EMK	39
<u>6</u>	<u>HVOR OMFATTENDE OG NÆRGÅENDE KAN EN VISITASJON VÆRE</u>	<u>40</u>
6.1	Den absolutte grensen for visitasjon	40
6.1.1	Hvilke objekter kan visiteres	40
6.1.2	Hvor grundig kan en visitasjon være	47
6.2	Den relative grensen for visitasjon	51
<u>7</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>57</u>
<u>8</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>58</u>
<u>9</u>	<u>LOV- OG FORARBEIDSREGISTER</u>	<u>59</u>
<u>10</u>	<u>DOMSREGISTER</u>	<u>60</u>

1 Innledning

Oppgaven handler om visitasjon med hjemmel i politiloven og tar for seg problemstillinger som oppstår i forbindelse med en visitering.

En visitasjon er ofte definert som en ytre besiktigelse av person eller kjøretøy, og foretas for å ivareta formål nærmere beskrevet i politiloven. Tiltak etter straffeprosessloven vil ikke bli behandlet her.

Grunnen til at jeg skriver om emnet er at tiltaket visitasjon reiser en del sentrale praktiske og juridiske problemstillinger, som i begrenset grad er avklart i lov, praksis eller teori. Det gjelder for eksempel i hvilke situasjoner man kan iverksette visitasjon og hvor nærliggende risikoen må være. Videre er det mye uklarhet knyttet til rekkevidden en visitasjon kan iverksettes med.¹

1.1 Oppbygning av oppgaven

I pkt. 1.2 redegjøres det for avgrensningen som må foretas mot straffeprosessuelle tvangsmidler. Videre gis det en kort oversikt over tiltakets forhistorie i pkt. 1.3, og de rettskilder som finnes på området behandles i pkt. 1.4.

I kapittel 2 behandles visitasjon som primærtiltak. Visitasjonen deles vanligvis inn i to: primærtiltak og etterfølgende tiltak. Hvor visitasjonen er et primærtiltak ivaretar visitasjonen i seg selv et formål, for eksempel den allmenne orden eller sikkerhet. Den etterfølgende visitasjonen kommer imidlertid som et påheng til et annet polisiært tiltak, og kan ikke iverksettes på selvstendig grunnlag. Formålet med visitasjonen er da foranlediget av primærtiltaket, for eksempel å sikre at personen som innbringes ikke bærer våpen.

I pkt. 2.1.1 flg. vil det bli redegjort for de formål og situasjoner som hjemler visitasjon i politiloven § 7 (1). I pkt. 2.1.4 redegjøres det for kravet til aktualitet, som sier noe om hvor

¹ Jeg har vært i praksis, og har observert noen visiteringer.

nærliggende og konkret ordensforstyrrelsen, sikkerhetstrusselen eller lovbruddet må være for at visitasjon kan være aktuelt.

I kapittel 3 redegjøres det for visitasjon som etterfølgende tiltak, jf. politiloven § 10.

I kapittel 4 behandles visitasjon på annet grunnlag. Av plasshensyn har jeg måttet foreta en avgrensning av fremstillingen. Det vil derfor kun bli gitt en kort oversikt over visitasjonsadgangen på annet grunnlag. Herunder våpenvisitasjon med hjemmel i politiloven § 7a, visitasjon av eldre og andre som ikke kan ta vare på seg selv jf. politiloven § 12 (5), visitasjon i medhold av utlendingsloven § 37 (3) og visitasjon på privatrettslig grunnlag gjennom samtykke. I straffeprosessloven § 178 (2) finnes det en bestemmelse som er parallell til visitasjon.

I kapittel 5 redegjøres det for rammene for de polisiære tiltak. Rammene er i hovedsak lovfestet i politiloven § 6.

I kapittel 6 drøftes visitasjonens grenser, vurdert i forhold til noen absolutte og relative ytregrenser. Problemstillinger som behandles der er hvilke objekter som kan visiteres og hvor inngående/grundig visitasjonen kan foretas. Avgjørende for hvor langt man kan gå er rammene i politiloven § 6.

1.2 Avgrensning mot ransaking og kroppslig undersøkelse

Visitasjonen må avgrenses mot ransaking, jf. straffeprosessloven § 195, og kroppslig undersøkelse, jf. straffeprosessloven § 157. Dette er tiltak som ligner en visitasjon, men som fyller andre funksjoner og hjemles andre steder i lovgivningen. Både visitasjonen og ransakingen går ut på å foreta en ytre besiktigelse av person og utføres av politiet. I faktisk gjennomføring kan handlingene være like. Det er imidlertid mye som skiller tiltakene fra hverandre.

Det første og mest vesentlige skillet er at *formålet* med handlingene forskjellig. De fyller ulike funksjoner. Inngrep etter politiloven ivaretar *polisiære hensyn*, i hovedsak orden, sikkerhet og stansing eller avverging av lovbrudd, jf. politiloven § 7. Tvangsmidlene etter

straffeprosessloven har imidlertid *straffeforfølgning* som formål. Ransaking foretas ut fra et etterforskningshensyn for å sikre bevis eller gjenstander som kan beslaglegges.²

For det andre går det et skille i forhold til *ansvarsforhold* og *ledelse*. Spørsmålet om straffeforfølgning og iverksettelse av tvangsmidler hører under *påtalemyndigheten*, hvor Riksadvokaten er øverste leder, jf. straffeprosessloven § 56. Bruk av tvangsmidler krever beslutning fra retten eller påtalemyndigheten.³ For polisiære tiltak er det *Politidirektoratet* og *Justisdepartementet* som er øverste ansvarlige myndighet. Det er opp til polititjenestemannens vurdering om det foreligger hjemmel og behov for å iverksette polisiære tiltak, herunder visitasjon, jf. politiloven § 4.

En tredje omstendighet som skiller visitasjon og ransaking er at det er *forskjellige vilkår* for iverksettelsen. For ransaking kreves det ”skjellig grunn” til mistanke om straffbar handling som kan medføre frihetsstraff, jf. straffeprosessloven § 195. For polisiære tiltak kreves det som utgangspunkt ikke sannsynlighetsovervekt, men risikoen må være konkret og nærliggende, se pkt. 2.1.4.

En fjerde omstendighet som skiller visitasjon og ransaking er at de stort sett *inntreffer tidsmessig forskjellig*.⁴ Tvangsmidlene iverksettes hovedsakelig etter at den straffbare handlingen har skjedd, mens de polisiære tiltakene kan settes i verk i forkant av og under krenkelsen. Visitasjonen kan dermed også foretas uten at det har skjedd en krenkelse.

For det femte er det en forskjell i forhold til *hvor inngående/grundig* handlingene kan foretas. Både visitasjonen og ransakingen går ut på å foreta en ytre undersøkelse av en persons kropp, klær etc.⁵ Ransaking omfatter imidlertid en mer vidtgående

² Straffeforfølgning og opprettholdelse av den offentlige orden og sikkerhet betraktes som politiets hovedoppgaver/primærfunksjoner, se bl.a. politiloven § 2 og politiinstruksen §§ 2-1, 2-2 og 8-1 flg.

³ Unntaksvis kan imidlertid en polititjenestemann gripe inn uten slik beslutning, jf. straffeprosessloven § 198.

⁴ Tvangsmidler kan unntaksvis også iverksettes i avverge øyemed, jf. straffeprosessloven § 222d. I politiloven kap. III A er PST gitt særlig adgang til å iverksette tvangsmidler i forebyggende øyemed. Dette går jeg imidlertid ikke nærmere inn på, da ransaking hovedsakelig skjer etter at lovbruddet har skjedd.

⁵ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002). Se kapittel 6.

granskingsadgang og vil derfor kunne være mer inngående.⁶ Ved en kroppslig undersøkelse foretas det kroppslige inngrep, herunder undersøkelse av kroppens hulrom.

Undersøkelsesadgangen er derfor klart mer inngående enn ransaking og visitasjon.

Det vil være en gråsoner/overgangssone her. For eksempel hvor undersøkelsen ivaretar flere formål på en gang. Videre kan både visitasjon og ransaking være aktuelle tiltak, eller visitasjonen kan gå over i en ransaking.

Når undersøkelsen ivaretar flere formål samtidig blir spørsmålet om det er en visitasjon eller en ransaking som foretas. Typisk vil dette være hvor man stanser en straffbar handling, for eksempel ulovlig bæring av våpen. Om tiltaket er politisert eller straffeprosessuelt avgjøres ut fra hva som er det bærende hensyn med tiltaket, se pkt. 2.1.3.

Situasjoner kan oppstå hvor man er midt imellom en visitasjon og en ransaking, for eksempel dersom en person står og skjeller ut folk på gaten. Spørsmålet er da om personen skal innbringes etter politiloven for forstyrrelse av den offentlige ro og orden og visiteres for våpen, eller om vedkommende skal pågripes for å komme med trusler og ransakes etter våpen.

Det er også mulig at en visitasjon går over i en ransakelse. Situasjonen begynner som en ren politisær sikkerhetsvisitasjon, men politiet finner så narkotika eller en kniv med blod på. Videre undersøkelse vil da mest nærliggende være en ransakelse med formål å finne flere bevis.

Grensen mellom visitasjon og ransaking vil til dels være tema i det følgende, da flere av de problemstillinger som behandles har en nær grense mot ransaking.

1.3 Forhistorie

Før politiloven av 1995, var det i norsk rett antatt at politiet hadde en sedvanebestemt myndighet til å treffe nødvendige tiltak for å opprettholde den offentlige ro og orden og hindre lovbrudd. Denne myndigheten ble kalt ”politiets generalfullmakt”, se

⁶ Auglend (2004) s. 496.

Ot.prp.nr. 22 (1994-1995). Regler om politiets kompetanse, metoder og fremgangsmåter ble *lovfestet* først i 1995.⁷

Politi-loven § 7 er i stor grad en lovfesting av generalfullmakten, og gir i liten grad nye materielle regler.⁸ Lovens § 7 (2) gir en ikke uttømmende liste over hvilke tiltak politiet kan iverksette. I den opprinnelige lovteksten stod det i § 7 (2) 2. punktum at visitasjon kunne iverksettes dersom vilkårene i §§ 8 eller 10 var oppfylt. Ut fra en naturlig tolkning av ordlyden hadde visitasjonen dermed ikke en selvstendig forankring i § 7. Videre følger det av Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) at det i § 10 ble lovfestet ”den adgang politiet har etter generalfullmakten til å foreta visitasjon av personer.” Opprinnelig var det derfor politi-loven § 10 som gav politiet den alminnelige hjemmel til visitasjon.

Det har vært noe uenighet om visitasjon som selvstendig virkemiddel omfattes av tiltakene hjemlet i politi-loven § 7 (2) 1. punktum.⁹ Ved lov nr. 53/2002 ble det imidlertid foretatt endringer i §§ 7 og 10. Politi-loven § 10 fikk endret overskriften til ”etterfølgende visitasjon”. I tillegg ble det tatt inn i opplistingen i § 7 (2) at også ”visitasjon av person og kjøretøy” var omfattet. Visitasjon som primærtiltak ble dermed kodifisert.

I og med at ”visitasjon av person og kjøretøy” er tatt inn i bestemmelsen, kan det stilles spørsmål ved om det er behov for at opplistingen i § 7 (2) ikke skal være uttømmende. Adgangen til å iverksette tiltak som ikke oppstilles i loven kan være i strid med EMK og legalitetsprinsippet. Problemstillingen drøftes i Auglend (2004) s. 474.

1.4 Rettskilder

Det foreligger påfallende lite rettskilder knyttet til det politirettslige området.

De formål visitasjonen skal ivareta eller situasjoner hvor visitering er aktuelt hjemles i politi-loven §§ 7 og 10. Naturlig nok skal lovens ordlyd tillegges stor vekt. Imidlertid er det mye som ikke reguleres i loven, for eksempel visitasjonsbegrepet og visitasjonens rekkevidde.

⁷ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995). Imidlertid fantes det noe regulering av metoder og fremgangsmåter i politiinstruksen fra 1990.

⁸ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

⁹ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002) og Auglend (2004) s. 497

Forarbeidene er mer utfyllende og gir en del veiledning. Eksempelvis hvordan begrepet skal forstås og når visitasjon vil være aktuelt. De forarbeidene som hovedsakelig er brukt her refererer seg til vedtakelsen av politiloven i 1995 og de endringer som ble foretatt i politiloven i 2002. I og med at lovens ordlyd gir begrenset veiledning, vil forarbeidene få stor betydning. Det er imidlertid mye som ikke omhandles i forarbeidene.

Det foreligger lite rettspraksis om visitasjon. Tiltaket nevnes stort sett kun i sammenheng med en opplisting av hva politiet har foretatt seg i forbindelse med en innbringelse eller i forhold til arresterte. Heller ikke i lagmannsretten eller Høyesterett er emnet behandlet i særlig grad. Den ene Høyesterettsdommen jeg fant med direkte relevans, vil bli nærmere behandlet i kapitlet om etterfølgende visitasjon. I og med at domsmaterialet er så fattig, foreligger det lite praksis å støtte seg på i forbindelse med behandlingen av temaet visitasjon.

I teorien er visitasjon hovedsakelig behandlet i Polititrett av Auglend, Mæland og Røsandhaug (2004). Temaet behandles også hos Nilstad og Nilsen (2004) i Publikumsrettet politiarbeid – generell del.¹⁰ I og med at temaet i begrenset grad behandles andre steder, vil den juridiske litteratur tillegges relativt stor vekt.

¹⁰ Boka er pensum hos PHS.

2 Visitasjon som primærtiltak

Visitasjon er et av en stor mengde tiltak politiet kan bruke ved håndheving av offentlig orden og sikkerhet. I tillegg til visitasjon kan politiet bl.a. regulere ferdsel, forby opphold på bestemte områder, avvise, bortvise, innbringe, anholde, og ta farlige gjenstander i forvaring, jf. politiloven §§ 7 (2) og 8.

Tiltakene er gitt for å fremme en effektiv håndhevelse av politiets oppgaver. Eksempelvis ville forvaring i praksis hatt liten betydning uten visitasjonsadgangen. Det ville da kun vært adgang til å ta synlige gjenstander i forvaring. Hensynet til effektivitet må imidlertid vurderes mot hensynet til den enkeltes krav på respekt for sin integritet.

Visitasjon er hjemlet flere steder i politiloven, og kan inndeles i to grupperinger: visitasjon som *primærtiltak* og som *etterfølgende tiltak*.

Et primærtiltak iverksettes for å ivareta et formål, for eksempel hindre en ordensforstyrrelse. Når visitasjonen iverksettes ivaretar den *i seg selv* hovedformålet.

Den viktigste bestemmelsen om polisiære primærtiltak er politiloven § 7. Bestemmelsen hjemler den ”vanlige” visitasjonen og formålet med tiltaket er håndhevelse av den offentlige ro og orden, bevaring av sikkerhet eller hindre lovbrudd. For eksempel hvis politiet stanser en slåsskamp, kan politiet visitere de involverte og ta eventuelle slagvåpen i forvaring. Visitasjonen iverksettes da for å gjenopprette ro og orden og kanskje forhindre et lovbrudd.

Etterfølgende visitasjon reguleres i politiloven § 10, hvor formålet er å ivareta sikkerhet eller finne en persons identitet. Ved en etterfølgende visitasjon kommer tiltaket som et påheng eller i forlengelsen av et annet polisiært tiltak. Det forutsettes at det har skjedd et annet tiltak først, og visitasjonen er dermed ikke et selvstendig ordensmessig virkemiddel.¹¹ Behovet for visitasjonen skapes i forlengelsen av det forutgående tiltaket og visitasjonen

¹¹ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

ivaretar da kun det formål som i ettertid er oppstått. Et eksempel her er dersom noen innbringes fordi vedkommende har forstyrret offentlig ro og orden, jf. politiloven § 8 nr. 1 jf. § 7 (1). Politiet kan da visitere vedkommende etter farlige gjenstander, for å hindre at vedkommende skader seg selv eller politiet. Behovet for slik visitasjon oppstår kun *fordi* vedkommende innbringes. Etterfølgende visitasjon behandles i kapittel 3.

2.1 Politiloven § 7

Politoloven § 7 gir politiet hjemmel til å gripe inn mot krenkelser av bestemte allmenne samfunnsinteresser eller forebygging av slike, og visitasjon er et av de praktisk anvendelige tiltak for å ivareta disse interessene.¹² For eksempel visitasjon av bråkmakere på vei til fotballkamp, i den hensikt å avverge bråk.

Når man skal trekke grensen for bruk av inngripende polisiære virkemidler etter § 7, som visitasjon, er det normalt fire spørsmål som oppstår:

1) Hvilke typer situasjoner gir politiet adgang til å gripe inn med tyngende virkemidler, herunder visitasjon.¹³

I § 7 (1) står det hvilke formål eller situasjoner som kan medføre at inngripen fra politiet er nødvendig. Disse situasjonene/formålene kan sammenfattes til avverging eller stansing av ordensforstyrrelser, sikkerhetstrusler eller lovbrudd. Dette drøftes i pkt. 2.1.1 flg.

2) Hvor nærliggende og konkret må ordensforstyrrelsen, sikkerhetstrusselen eller lovbruddet være for at politiet skal kunne gripe inn, såkalt aktualitet.

For at politiet skal kunne gripe inn, må det være en viss grad av sannsynlighet for at forstyrrelsen vil inntre. Politiet kan videre ikke visitere enhver på vei til fotballkamp, det må foreligge konkrete holdepunkter. Dette drøftes i pkt.2.1.4.

¹² Auglend (2004) s. 469. Sammen med bortvisning, forvaring og innbringelse er visitasjon et mye brukt polisiært tiltak, jf. politiloven §§ 7 (2) og 8.

¹³ Noen polisiære tiltak er så lite inngripende at det ikke vil være krav om særskilt hjemmel for å gripe inn, eksempelvis observasjon, prate med folk. Tema her vil være inngrep som folk flest, på et eller annet nivå, opplever som belastende eller inngripende.

3) Gitt at politiet kan gripe inn, hvilke virkemidler kan politiet da bruke.

Denne problemstillingen er mest aktuell for tiltak som ikke er nevnt i loven.

Politoloven § 7 (2) oppramser de viktigste typer av inngrep politiet kan iverksette.¹⁴

Opplistingen er imidlertid ikke utømmende, så politiet kan dermed også iverksette tiltak som ikke opplistes i (2), forutsatt at et av formålene i (1) er oppfylt.

De angitte tiltakene vil imidlertid oppstille en ytre grense for hvilke tiltak som kan iverksettes.¹⁵ Inngrep må være av samme art og karakter som de opplistede i (2), og ikke fremstå som mer inngripende. For eksempel en kommunikasjonskontroll vil ikke omfattes, da tiltaket er av en helt annen karakter.

Tiltakene i politiloven § 7 (2) er av mer midlertidig karakter som foranlediges av bestemte akutte behov. Hjemmel for mer permanente løsninger må dermed hentes i annen lovgivning.¹⁶ Ordlyden i § 7 er imidlertid vid og bestemmelsen rommer derfor mye.

Hva som er riktig tiltak i en konkret situasjon vil komme an på en konkret vurdering foretatt ut fra prinsippene i politiloven § 6, jf. kapittel 5.

At visitasjon er et aktuelt virkemiddel ved politiets inngripen, følger direkte av ordlyden i § 7 (2). Visitasjon kan velges på lik linje med de andre virkemidlene i bestemmelsen. Spørsmålet i forhold til visitasjon blir dermed hvor nærgående visitasjonen kan være. Dette behandles i kapittel 6.

4) Hvilke rammer eller prinsipper gjelder for utøvelsen av makten.

Rammene følger i hovedsak av politiloven § 6. I hovedtrekk innebærer prinsippene at politiet må velge det minst inngripende tiltak, tiltaket må være nødvendig og forholdsmessig, og beslutningen om å foreta en visitasjon må bygge på saklige og objektive momenter. Rammene vil bli redegjort for i kapittel 5.

¹⁴ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

¹⁵ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

¹⁶ Auglend (2004) s. 483

I det følgende skal vi se på i *hvilke situasjoner* en visitasjon kan iverksettes, jf. pkt. 2.1.1 flg. og *hvor nærliggende* ordensforstyrrelsen må være (aktualitetskravet), jf. pkt. 2.1.4.

2.1.1 Politiloven § 7 (1) nr. 1

Det følger av politiloven § 7 (1) nr. 1 at politiet kan gripe inn ”for å stanse forstyrrelser av den offentlige ro og orden eller når omstendighetene gir grunn til frykt for slike forstyrrelser”. Politiet har ikke plikt til å gripe inn, jf. ordlyden ”kan”. Det er dermed opp til polititjenestemannens skjønn om det skal gripes inn.¹⁷

Begrepet ”ro og orden” er vidt og skjønnsmessig. Det er tilstrekkelig at det foreligger en ordensforstyrrelse. Tradisjonelle ordensforstyrrelser knytter seg hovedsakelig til ulike former for uakseptabel personadferd, slik som slagsmål, bråk, tilsmussing, forulempelse og annen sjenerende opptreden i ord eller handling.¹⁸ Det er ikke et vilkår at det dreier seg om et straffbart forhold, men i praksis vil det ofte være det, jf. straffeloven § 350.¹⁹

Det er kun den ”offentlige ro og orden” som er omhandlet i § 7 (1) nr. 1, og tiltaket må dermed ha betydning for allmennheten.²⁰ Som en konsekvens av dette vil tiltak hjemlet i § 7 (1) nr. 1 i stor grad bli iverksatt på offentlig sted, altså på steder med alminnelig ferdsel eller tilgjengelig for allmennheten.²¹ Kilden til ordensforstyrrelsen trenger imidlertid ikke befinne seg på offentlig sted, det avgjørende er at ordensforstyrrelsen inntreffer på offentlig sted. Videre må noen forstyrres med handlingen. Det er ikke tilstrekkelig at politiet forstyrres.

¹⁷ Skjønnnet må imidlertid baseres på prinsippene i politiloven § 6, politiinstruksen og de andre prinsippene som gjelder for offentlig myndighetsutøvelse.

¹⁸ Auglend (2004) s. 475

¹⁹ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

²⁰ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

²¹ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

Hva som anses som en ”forstyrrelse” måles ut i fra en objektiv norm, nærmere bestemt gjennomsnittsborgerens toleransegrense, og ikke hva den enkelte polititjenestemann synes er forstyrrende.²²

§ 7 (1) nr. 1 hjemler en adgang til å gripe inn i *to ulike stadier* av ordensforstyrrelsen.

Det første alternativet er hvor *forstyrrelsen allerede er i gang*, og politiet må gripe inn for å *stanse* forstyrrelsen. Politiet griper da inn repressivt.²³ Et eksempel her er hvor politiet iverksetter tiltak for å stanse en slåsskamp som allerede er i gang. I tilknytning til en visitasjon kan politiet ta eventuelle slagvåpen i forvaring og forhindre en videre ordensforstyrrelse.

I forbindelse med ivaretagelse av den alminnelige ro og orden kan politiet også gripe inn overfor mindreårige, diplomater og strafferettslig utilregnelige. Dette så lenge formålet er å stanse den forstyrrende handling.²⁴ Politiet kan for eksempel gripe inn overfor mindreårige som kaster egg på en offentlig bygning. For å forhindre en videre ordensforstyrrelse vil politiet kunne undersøke vedkommendes sekker og frata dem eggene. Inngripen vil her også kunne hjemles etter politiloven § 7 (1) nr. 3, i forbindelse med avverging av lovbrudd.

I tillegg til å stanse en pågående ordensforstyrrelse, kan politiet gripe inn for å *hindre eller avverge en forventet forstyrrelse*.²⁵ Dette fremgår av formuleringen ”omstendigheter gir grunn til frykt” i § 7 (1) nr.1 andre alternativ. I motsetning til første alternativ har det ikke oppstått en forstyrrelse av den offentlige ro og orden ennå, men det er grunn til å frykte for at slik situasjon vil oppstå.

I polisiær sammenheng trekkes det ofte et skille mellom avverging og forebygging. Å avverge henspiller tidspunktet umiddelbart før en ordensforstyrrelse, sikkerhetstrussel eller lovbrudd inntreffer. Forebygging vil normalt skje vesentlig tidligere. Ordlyden er ”gir grunn til frykt” og bruker dermed

²² Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

²³ Auglend (2004) s. 475. I praksis er hovedtyngden av tiltak som iverksettes i den daglige tjenesten av repressiv karakter, jf. Nilstad (2004) s 107.

²⁴ Imidlertid ligger det en begrensning i at tvang ikke kan utøves overfor diplomater. Før visitasjon iverksettes i slik sammenheng bør tiltakets forholdsmessighet vurderes, se pkt. 5.1.3.

²⁵ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

ingen av begrepene. Det følger imidlertid av Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) at politiet kan gripe inn preventivt, for å forhindre eller forebygge en ordensforstyrrelse. Politiets inngripen kan derfor både være av avvergende og forebyggende karakter. Grensen er ikke skarp og kan variere. Momenter i grensedragningen er bl.a. *avstand i tid*. Dersom det man vil forhindre er langt fram i tid vil tiltak ofte kalles forebygging fremfor avverging. Videre har *sannsynligheten* betydning. Er det lite sannsynlig at forstyrrelsen vil inntre, er det mer nærliggende å snakke om forebygging enn avverging. Tilslutt vil det kunne ha betydning *hvor spesifikk tiltaket er rettet*. Tiltak som rettes mot en konkret person er nærmere avverging, enn tiltak som retter seg mot en større ubestemt krets.

Ordlyden og politiloven § 6 gjør at terskelen for å gripe inn blir høyere og høyere jo nærmere man kommer tradisjonell forebygging.

Skillet forebygging – avverging har liten betydning for drøftelsen her, da det er på det rene at politiet kan gripe inn før noe skjer. I det følgende skal vi allikevel se at det må trekkes en grense i forhold til hvor tidlig man kan gripe inn og sannsynligheten for forstyrrelsens inntreden.

Bestemmelsen knytter seg først og fremst til forventede situasjoner som krever rask inngripen for å avverge en nært forestående krenkelse.²⁶

Det er ikke enhver *omstendighet* man her kan bygge på. Frykten må baseres på objektive og etterprøvbare omstendigheter, som gir grunnlag for å tro at forstyrrelsen vil inntre.²⁷ Dersom slike omstendigheter foreligger må så aktualiteten vurderes. Se nærmere behandling i pkt. 2.1.4.

Hensynet til den alminnelige handlefrihet veier tungt. I og med at det ikke har skjedd noen ordensforstyrrelse ennå, må det på et tidspunkt trekkes en grense for *hvor tidlig* politiet kan gripe inn. For at politiet skal kunne gripe inn må det foreligge rimelig nærhet i tid i forhold til ordensforstyrrelsens inntreden.

La oss ta for oss et eksempel med fotballsupportere. En buss med kjente fotballpøbler er på vei til kamp og politiet har sikre opplysninger om at de vil lage bråk på tribunen. La oss si at det er Brannsupportere som kommer for å se en Vålerenga - Brannkamp. Hvor langt unna Oslo kan visitasjonen foretas? Det er vanskelig å sette noen absolutt grense. Forstyrrelsen må ikke ligge langt frem i tid, men det følger av forarbeidene at den ikke

²⁶ Auglend (2004) s. 478

²⁷ Auglend (2004) s. 477

trenger å være umiddelbart forestående.²⁸ Dersom bussen kommer kjørende til Oslo en uke før, virker ikke frykten for ordensforstyrrelse å være nærliggende nok til å visitere. For det første kan supporterne skaffe seg nye bråkgenstander i ettertid og det er nokså langt fram til selve utførelsen. Er kampen samme dag som supporterne ankommer byen, vil det være bedre grunnlag for å visitere kjøretøyet og supporterne. Jo nærmere kampen man kommer, jo mer nærliggende blir frykten for ordensforstyrrelse. Dersom politiet visiterer supporterne i inngangen til tribunen må man klart være innenfor en *tidsmessig* nærhet. Bråket er da nært forestående og det som er tatt med på kamp er sannsynligvis planlagt å brukes der.

Den tidsmessige grense vil variere og avhenger av en rekke faktorer. De momenter som vil være avgjørende er bl.a. hvor *alvorlige konsekvenser* risikeres og *situasjonens alvor*. For eksempel ved voldelige opptøyer vil politiet kunne gripe inn tidligere, enn dersom det er snakk om uskyldig tribunebråk. Videre vil det ha betydning hvor *omfattende og nærgående* den aktuelle visitasjonen vil være, vurdert i forhold til den *ulempe* visitasjonen vil medføre. Hvis det kun er aktuelt å foreta en overfladisk visitasjon, for eksempel klapping på yttersiden av lommene, vil det trolig være større rom for å foreta den tidligere, enn dersom visitasjonen er veldig omfattende og nærgående. Tilslutt vil det ha betydning hvor stor *sannsynligheten* er for at forstyrrelsen vil inntre. Vet man med full sikkerhet at forstyrrelsen vil inntre, kan politiet antakelig gripe inn tidligere enn dersom ordensforstyrrelsen er mer usikker. Kravet om sannsynlighet vil behandles nærmere i pkt. 2.1.4.

For forebyggende tiltak kreves det i tillegg at det må være fare for en *vesentlig* forstyrrelse av den offentlige ro og orden.²⁹ En kinaputt vil ikke kunne medføre en vesentlig forstyrrelse. Imidlertid vil tiltak være aktuelt dersom berusede og aggressive ungdomsgjenger okkuperer et offentlig sted.

²⁸ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

²⁹ Auglend (2004) s. 478 og Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

2.1.2 Politi-loven § 7 (1) nr. 2

I følge § 7 (1) nr. 2 kan politiet gripe inn ”for å ivareta enkeltpersoners eller allmennhetens sikkerhet”. Det kan utledes av ”ivareta” at både tiltak for å *avverge* en *mulig* trussel og tiltak for å *stanse* en *pågående* trussel omfattes. Formålet med tiltaket er å nøytralisere sikkerhetstrusselen.

I motsetning til § 7 (1) nr. 1, hjemles her både ivaretagelse av allmennheten og enkeltpersoners interesser. Kompetansen til å gripe inn er ikke begrenset til offentlig sted. Det avgjørende er om mennesker *kan* eller *blir* truet.

Truslene det beskyttes mot kan komme fra personers adferd, naturfenomen, farlige gjenstander etc.³⁰ Eksempelvis vil en flom kunne medføre tiltak som at bruer stenges. Det kan også være aktuelt i avvergende øyemed å stenge en vei fordi ras er ventet. Husbråk, med fare for personskade, vil kunne foranledige tiltak som at person fjernes fra huset.

Trusler mot ”allmennhetens sikkerhet” må gjelde nettopp allmennheten. Det kreves da trusler mot et ubestemt antall personer eller mot de som befinner seg på et avgrenset område. Faresituasjoner som kan hjemle inngrep for å beskytte allmennheten, vil som regel være knyttet til sterkt beferdete steder eller steder der det er større ansamlinger av personer.³¹

For å ivareta *enkeltpersoners sikkerhet* må det stilles visse kvalifikasjonskrav for at politiet skal kunne gripe inn. Dette behandles i pkt. 2.1.4 om aktualitetskravet.

Den potensielle skaden må normalt være av et visst omfang, jf. Ot.prp.nr. 22 (1994-1995). Eksempelvis vil det av sikkerhetsmessige årsaker kunne være behov for å foreta en visitasjon på et avgrenset område i forbindelse med statsbesøk. Også trussel som er forårsaket av den som trues, vil gi politiet berettigelse til å gripe inn. Eksempelvis vil politiet ha hjemmel til å visitere en suicidal person og i den forbindelse kunne frata eventuelle farlige gjenstander og våpen som kan brukes til å skade vedkommende.

³⁰ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) og Auglend (2004) s. 478

³¹ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

Når politiet griper inn før sikkerhetstrusselen er oppstått må det også her foretas en begrensning i forhold til tid, altså for hvor tidlig politiet kan gripe inn. Her vises det til drøftelsen i pkt. 2.1.1.

Andre polisiære tiltak vil ofte være mer aktuelle for stansing eller avverging av sikkerhetstrusler, for eksempel stenging eller fjerning.

2.1.3 Politiloven § 7 (1) nr. 3

Endelig kan politiet etter § 7 (1) nr. 3 gripe inn ”for å avverge eller stanse lovbrudd.” I forarbeidene er formålet nærmere definert som ”vern om den alminnelige lovlydighet ved inngrep overfor nært forestående lovbrudd eller igangværende lovbrudd som det er viktig å få stanse umiddelbart”.³²

Hva som skal til for at det foreligger et lovbrudd må tolkes ut fra rettsregelen. Det er den ulovlige handling i objektiv forstand som er avgjørende og inngrep forutsetter ikke strafferettslig ansvar. Politiet kan dermed gripe inn overfor personer under den strafferettslige myndighetsalder, diplomater og strafferettslig utilregnelige personer. Både straffbare og ikke straffbare handlinger omfattes. Det er for eksempel forbudt å selge billetter på svartebørsen, jf. svartebørsloven § 1, men det er ikke straffbart å gjøre det. Den eneste måten politiet kan stanse handelen på, vil være å iverksette polisiære tiltak. Kommer politiet over en svartebørshandel, kan de visitere selgeren og ta i forvaring det han selger. Det foreligger ingen begrensning i forhold til sted, sammenlign § 7 (1) nr. 1. Politiet kan dermed også ta seg inn på privat område, jf. politiloven § 7 (2) og politiinstruksen § 8-7 nr. 4.

Bestemmelsen opplyster to handlingsalternativer, å ”avverge” eller ”stanse” et lovbrudd.

Å *avverge* henspiller seg til noe som skjer i fasen umiddelbart før den straffbare handling, og anses for å være snevrere enn forebygging.³³ Herunder forutsettes det at inngrepet er av

³² Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

³³ Se petitavsnitt i pkt. 2.1.1 om grensen mellom forebygging og avverging. Avvergende visitasjon må avgrenses mot forhåndsplanlagt eller annen preventiv visitasjon etter politiloven § 7a.

mer målrettet karakter og nærmere i tid.³⁴ I følge forarbeidene er ordlyden ”avverge” valgt, fremfor ”forebygge”, for å få frem at lovbruddet må være nært forestående.³⁵ Spørsmålet blir da om tradisjonell forebygging dermed ikke omfattes, og om det er en bevisst avgrensning fra lovgivers side. Forarbeidene tyder på det. Som nevnt i pkt. 2.1.1 omfattes forebygging av § 7 (1) nr. 1 og spørsmålet er om det er hensiktsmessig med et slikt skille. Jeg kan ikke se hvorfor et slikt skille skal være hensiktsmessig her, da de fleste ordensforstyrrelser er straffbare og dermed vil omfattes av både § 7 (1) nr. 1 og nr. 3.

Også for avvergende tiltak må det trekkes en grense i tid, i forhold til *hvor tidlig* politiet kan gripe inn. Avvergende tiltak forutsetter at gjerningspersonen i handling ikke er kommet lenger enn til den straffrie forberedende handling.³⁶ Å gripe inn for tidlig vil derfor kunne komme i konflikt med den alminnelige handlefrihet. Gode grunner taler derfor for ikke å gripe inn, med mindre lovbruddet er nært forestående. Lovbruddets grovhet og den truede interesse vil spille inn i vurderingen av om tiltak skal iverksettes og hvor tidlig politiet kan gripe inn. Se nærmere drøftelse i pkt. 2.1.1.

I tillegg kreves en konkret og nærliggende risiko for at lovbruddet vil skje, se pkt. 2.1.4.

Ved avvergende tiltak forhindrer eller motvirker politiet at handlingen skjer. Eksempelvis visiterer politiet en person som går mot en bygning, og finner en bensinkanne og fyrstikker i sekken. Ved å ta bensinkannen i forvaring avverger politiet at bygningen påtennes. Å bære på en bensinkanne og fyrstikker er i seg selv ikke ulovlig, men dersom det er grunnlag for å tro at personen vil bruke gjenstandene til et lovbrudd vil det være aktuelt å gripe avvergende inn. Imidlertid kan man her være over i selve stansingen, dersom adferden anses som del av det straffbare forsøk, jf. straffeloven § 49.

Det andre alternativet i § 7 (1) nr. 3 er å *stanse* et lovbrudd. Politiet avbryter eller stopper da et lovbrudd som allerede er i gang. Eksempelvis griper politiet inn overfor en person som selger billetter på svartebørsen, eller politiet griper inn overfor en pågående slåsskamp.

³⁴ Auglend (2004) s. 480 og Nilstad s. 116

³⁵ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

³⁶ Nilstad (2004) s. 115

Handlingsalternativene ”avverge” og ”stanse” vil kunne gå over i hverandre, dersom adferden anses som en del av det straffbare forsøk, eller forsøk på lovbrudd er straffbart i seg selv.

En undersøkelse vil i noen tilfeller både kunne være et polisiært og et straffeprosessuelt tiltak.³⁷ Politiet har eksempelvis mistanke om et pågående lovbrudd, for eksempel ulovlig bæring av våpen eller oppbevaring av narkotika. Politiet kan da anholde og visitere personen, eller ransake vedkommende for å sikre bevis eller beslag. Det *primære* eller *dominerende formål* er da avgjørende for hva undersøkelsen hjemles som.³⁸ Dersom formålet er å stanse en akutt og straffbar sikkerhetskrenkelse eller lovbrudd, må politilovens formål og regler gis forrang.³⁹ Det viktigste er da å stabilisere og få kontroll over situasjonen. Når politiet har fått kontroll over situasjonen, må hjemmel for videre inngrep søkes i straffeprosessloven. Hensynet til etterforskningen tar da over som det primære formål.

Der formålet er å forhindre at en konkret person bærer våpen på offentlig sted og dermed representerer en trussel, taler gode grunner for å anse tiltak i den forbindelse som polisiære.⁴⁰ Er formålet å finne narkotika fremstår det primært som etterforskning, da hensikten mer nærliggende er å ta beslag og ikke konkret avverge en trussel. Forholdets karakter og hensikten med inngrepet vil være av betydning.⁴¹

Det foreligger her en gråsoner, hvor det kan være uklart hvor handlingen er hjemlet.

Dersom det iverksettes tvangstiltak mot en person, får vedkommende stilling som siktet, jf. straffeprosessloven § 82. Dette kan være et argument for å heller velge et tvangstiltak, dersom begge alternativene er aktuelle.

³⁷ I noen sammenhenger vil § 7 (1) nr. 3 være sammenfallende med politiets inngripen etter straffeprosessloven kapittel 14. Et eksempel her er straffeprosessloven § 176 som hjemler adgangen til å stoppe pågående lovbrudd. Politiloven har imidlertid en selvstendig betydning ved at den ikke forutsetter at forrøveren kan forfølges strafferettslig, se Nilstad (2004) s. 114.

³⁸ Se pkt. 1.2.

³⁹ Auglend (2004) s. 471

⁴⁰ Dersom formålet er å ta beslag i et ulovlig våpenlager, vil det være straffeprosessloven som gjelder.

⁴¹ Auglend (2004) s. 482

2.1.4 Aktualitetskravet

For å iverksette visitasjon eller andre polisiære virkemidler etter § 7 (1), kreves det i tillegg aktualitet. Aktualitetskravet går ut på at det må foreligge en viss sannsynlighet for at ordenskrenkelsen, sikkerhetstrusselen eller lovbruddet vil inntre, basert på konkrete opplysninger/omstendigheter.⁴²

Aktualitetskravet fremgår til dels av loven, jf. politiloven § 7 (1) nr. 1, forarbeidene jf. Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) og juridisk litteratur, jf. Auglend (2004). Auglend⁴³ fastslår at det må foreligge en ”reell sikkerhetsrisiko for eller konkret mistanke om bestemte og umiddelbart forestående ordenskrenkelser eller lovbrudd” før politiet kan gripe inn. Kravet om aktualitet gjelder alle avvergende og stansende tiltak etter politiloven § 7.

Aktualitetskravet må avgrenses på to måter. For det første må en grense trekkes mot inngripen hvor det er *lite sannsynlig* at krenkelsen vil inntre. For det andre må det trekkes en grense mot sannsynlighet basert på *generelle antagelser*.

Først drøftes *sannsynligheten* for at en ordenskrenkelse, sikkerhetsrisiko eller lovbrudd inntre.

For at aktualitet skal foreligge må det være sannsynlig at en reell krenkelse vil oppstå. Eksempelvis er det et problem med ungdomsfyll og bråk i helgene. For å forhindre dette iverksetter politiet tiltak overfor alle 17-åringer på en rockekonsert. Det foreligger da ikke sannsynlighet for en reell og konkret ordensforstyrrelse, og aktualitetskravet er dermed ikke oppfylt. Tiltaket er nær en ren forebygging. Et annet eksempel er der fotballsupporterne er fulle, men de lager ikke bråk på nåværende tidspunkt. Politiet mistenker imidlertid bråk i fremtiden og griper derfor inn. Her er det større sannsynlighet for bråk, men aktualitetskravet er heller ikke her oppfylt. Det er kun der ordensforstyrrelsen er tilstrekkelig sannsynlig/fremstår som en reell fare at politiet kan gripe inn.

⁴² Et lignende aktualitetskrav finnes i straffeprosessloven. Det oppstilles der samme type krav, men kreves sannsynlighetsovervekt, jf. ”skjellig grunn” til mistanke i straffeprosessloven §§ 195 flg. Det polisiære aktualitetskrav må som hovedregel sies å være mer lempelig.

⁴³ Auglend (2004) s. 498

Hvilken sannsynlighetsgrad som kreves vil variere ut fra hvilke interesser som trues og hvor alvorlige følger krenkelsen vil få dersom den aktualiseres.⁴⁴ For eksempel dersom det er fare for noens liv, kreves det mindre sannsynlighet for å kunne gripe inn enn ved begrensede ordensforstyrrelser. Tidsmomentet behandlet i pkt. 2.1.1 flg. vil også kunne spille inn i vurderingen av hvor sannsynlig/nærliggende krenkelsen er.

Den andre avgrensningen er at sannsynligheten ikke kan baseres på generelle omstendigheter eller antakelser, eller hva polititjenestemannen av erfaring vet. Sannsynligheten må baseres på *konkrete omstendigheter/opplysninger*. Eksempelvis kan polisiære tiltak ikke iverksettes dersom man møter en kjent bråkmaker ute på byen en lørdagskveld. Det må foreligge konkrete opplysninger eller omstendigheter som gir grunnlag for å tro at en ordensforstyrrelse vil oppstå. Er vedkommende full og kommer i munnhuggeri med en annen person, foreligger det konkrete omstendigheter som kan gi grunnlag for å gripe inn.

Et spørsmål som oppstår i denne forbindelse er i forhold til de tilfeller hvor det foreligger veldig høy grad av sannsynlighet for at krenkelsen vil inntre, men det foreligger få konkrete omstendigheter/opplysninger som bekrefter det. Eksempelvis er sannsynligheten for at ordensforstyrrelsen inntre 90 %, men den er kun basert på statistisk materiale eller erfaring. Kan politiet da iverksette tiltak? For å ivareta formålene i politiloven § 7 (1) taler gode grunner for at politiet også her kan iverksette tiltak. Imidlertid må det kreves stor grad av sannsynlighet for at dette skal godtas.

For avvergende tiltak i § 7 (1) nr. 1 kommer aktualitetskravet til uttrykk i formuleringen ”gir grunn til frykt”. Ut fra en ordlydsfortolkning må ordensforstyrrelsen fremstå som en rimelig mulighet, uten at det kreves sannsynlighetsovervekt. I følge forarbeidene ligger det i ”gir grunn til frykt” et krav om at risikoen må være konkret og nærliggende.⁴⁵ Frykten må kunne forankres i objektive, etterprøvbare omstendigheter, og forstyrrelsen må fremstå som en rimelig mulighet.⁴⁶ De opplysninger politiet baserer seg på må fremstå som

⁴⁴ Nilstad (2004) s. 110

⁴⁵ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

⁴⁶ Det som sies her om opplysningenes objektivitet, etterrettelighet etc. gjelder også for § 7 (1) nr. 2 og 3.

etterrettelige, men samme krav til etterrettelighet kan ikke stilles over alt. Jo større faren eller trusselen er mot allmennheten, enkeltpersoner eller samfunnsinteresser, jo mindre må kreves av opplysningenes etterretteligheter. Ved stort skadepotensiale vil dette kunne forsvare at visitasjonen iverksettes selv om opplysningene skulle være noe usikre.⁴⁷

Hva som skal til for at det foreligger ”grunn til frykt” må vurderes ut fra den konkrete situasjon sammenholdt med personens tidligere adferd i lignende saker.⁴⁸ Dersom det er snakk om en person som mange ganger tidligere har foretatt handlinger som representerer en ordensforstyrrelse, vil han være mer nærliggende å visitere enn en person som aldri har foretatt slike handlinger.

I den juridiske litteratur foreligger det uenighet om hvor fjerntliggende muligheten kan være. Auglend⁴⁹ mener at abstrakte faresituasjoner og fjernere muligheter ikke gir grunnlag for å gripe inn preventivt. Nilstad⁵⁰ hevder imidlertid at det som hovedregel må være tistrekkelig at det foreligger en mulighet på grunnlag av foreliggende omstendigheter, for at ordensforstyrrelsen vil inntre dersom politiet ikke griper inn. Nilstad argumenter for at beviskravet må være dynamisk, og at kravet til sannsynlighet for ordensforstyrrelsens inntredelse lempes proporsjonalt med hvor alvorlige følger som vil kunne inntre. For å ivareta formålet med bestemmelsen, taler gode grunner for et fleksibelt begrep. Imidlertid er det her snakk om ordensforstyrrelser, og politiets inngripen ved fjernere muligheter bør reserveres for de tilfellene hvor det er tungtveiende interesser på spill.

Et eksempel på aktualitet i forbindelse med *avverging av en ordensforstyrrelse* er fotballsupportere på kamp. Dersom det på grunnlag av objektive og sikre opplysninger foreligger stor sannsynlighet for at det vil oppstå bråk på kampen, kan politiet visitere supporterne. Slike opplysninger kan komme fra supporterernes hjemmeside, observasjon etc. Momenter som kan medføre at politiet ikke kan gripe inn er der opplysningene er usikre eller mistanken er for generell. Her vil tidsmomentet drøftet i pkt. 2.1.1 kunne spille inn.

⁴⁷ Nilstad (2004) s. 92

⁴⁸ Auglend (2004) s. 477

⁴⁹ Auglend (2004) s. 477

⁵⁰ Nilstad (2004) s. 110

Aktualitetskravet gjelder også etter første alternativ i § 7 (1) nr. 1, i forbindelse med å *stanse en ordensforstyrrelse*. Imidlertid er dette sjelden en praktisk problemstilling, da det nesten alltid vil være åpenbart at det foreligger aktualitet når politiet griper inn for å stanse en ordensforstyrrelse. Aktualitet foreligger for eksempel hvor slåsskampen allerede er i gang og politiet gjennom visitasjonen fratar slagvåpnene. Politiets inngripen må her avgrenses mot tillatt uro, eller bråk på privat område som ikke forstyrrer allmennheten.

For politiloven § 7 (1) nr. 2 og 3 følger ikke aktualitetskravet direkte av loven. Det er imidlertid sikker rett at tilsvarende krav også må stilles for sikkerhetstrusler og lovbrudd, jf. Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) og Auglend (2004) s. 478 og 480. Risikoen må være *konkret og rimelig nærliggende*.⁵¹

Begrunnelsen for å oppstille et slikt krav er at uten aktualitetskravet ville politiet hatt adgang til å gripe inn på ethvert tidspunkt, forutsatt at formålene i § 7 (1) var oppfylt. I tilfellene der politiet iverksetter avvergende tiltak har det ikke skjedd noen ordensforstyrrelse, sikkerhetstrussel eller lovbrudd ennå. Den alminnelige handlefrihet og rettsvern hensyn taler da for at det utvises ”tilbakeholdenhet med å gripe inn preventivt”.⁵²

For sikkerhetstiltak etter § 7 (1) nr. 2, fremgår det av Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) at det må stilles visse kvalifikasjonskrav for å gripe inn. Politiet kan kun gripe inn der det foreligger konkrete holdepunkter for en aktuell og sannsynlig sikkerhetsrisiko. Videre må det være en *kvalifisert risiko* for at noen skal bli skadet.

Aktualitetskravet gjelder også her for avvergende og stansende tiltak.

Visitasjon er ofte et lite praktisk tiltak i forbindelse med § 7 (1) nr. 2. Som et eksempel kan imidlertid nevnes der hvor politiet er i kontakt med en suicidal person og de anser det sannsynlig at vedkommende vil forsøke å ta sitt eget liv. Det må da foreligge konkrete holdepunkter for at vedkommende er suicidal på nåværende tidspunkt, for eksempel hvis vedkommende er inne i en dyp depresjon. Generelle betraktninger om vedkommende

⁵¹ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

⁵² Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

sinnstilstand vil her ikke være nok. Som et avvergende tiltak vil politiet da kunne visitere vedkommende og frata ham eventuelle farlige gjenstander.

Også for avvergende tiltak, jf. politiloven § 7 (1) nr. 3, kreves det at risikoen er konkret og rimelig nærliggende. Det må dermed foreligge konkrete holdepunkter for et reelt og nærliggende lovbrudd. I og med at alternativet ”avverge” er valgt fremfor ”forebygge”, må lovbruddet være *nært forestående*, jf. Ot.prp.nr. 22 (1994-1995). Se pkt. 2.1.3.

Et eksempel som illustrerer aktualitetskravet i forhold til *avverging av lovbrudd*, er i forbindelse med faren for voldelige oppgjør mellom MC-gjenger. Det er straffbart å øve vold mot andre, jf. straffeloven §§ 228 og 229, og tiltak for å avverge lovbrudd vil dermed være aktuelt. Slike oppgjør vil kunne medføre store skader på de som deltar i oppgjøret og på andre som tilfeldigvis befinner seg i nærheten. For å gripe inn må det foreligge sannsynlighet for sammenstøt, basert på konkrete holdepunkter. Tilhørighet til gruppen er i utgangspunktet ikke nok. Dersom en rival av den ene MC-klubben nettopp har drept eller skutt på noen i en konkurrerende klubb, vil det være sannsynlighet for gjengjeldelse. Slike situasjoner vil kunne foranledige avvergende tiltak etter § 7 (1) nr. 3.⁵³

Også for *stansende tiltak* etter § 7 (1) nr. 3 kreves det aktualitet. Et eksempel her er der politiet griper inn i en skuddveksling. Det foreligger da en akutt situasjon som politiet må stanse og aktualitetskravet er klart oppfylt.

I følge straffeloven § 352a er det ulovlig å bære våpen på offentlig sted. Er det sannsynlig at en person bærer våpen i en konkret situasjon, vil politiet kunne gripe inn for å stanse et lovbrudd. Dersom det er usikkert om vedkommende bærer våpen på nåværende tidspunkt, men vedkommende har gjort det før, befinner man seg i et grenseland. Visitasjonen grenser her som tidligere nevnt tett mot ransaking i forbindelse med etterforskning, se pkt. 2.1.3. Hvor politiet stanser en skuddveksling er det mest nærliggende å anse handlingen som polisiær.

⁵³ Politiet ville i en slik situasjon også kunne ha grepet inn med hjemmel i politiloven § 7 (1) nr. 1 og 2. Bestemmelsene i § 7 (1) vil tildels kunne overlape hverandre.

3 Etterfølgende visitasjon

Det følger av politiloven § 10 at politiet kan foreta en etterfølgende visitasjon for å finne fram til en persons identitet (1), for å søke etter våpen (2) eller i tilknytning til en arrestasjon (3). Hjemmelen er av aksessorisk eller etterfølgende karakter, og innebærer at visitasjonen kun kan skje i tilknytning til et allerede foretatt politiinngrep.⁵⁴ Adgangen til visitasjon er dermed ikke av selvstendig karakter, slik som i politiloven § 7. Se pkt. 2.1. flg. Sammenlignet med visitasjon som primærtiltak, har visitasjon i medhold av § 10 et annet formål og kommer etter i tid. Hvis noen stoppes i den hensikt å foreta en visitasjon, er det naturlig å subsumere forholdet inn under § 7. Dersom en person anholdes på bakgrunn av en ordensforstyrrelse og politiet så foretar en visitasjon vil dette imidlertid være en etterfølgende visitasjon, hjemlet i § 10 jf. § 7.

Det sier seg selv at politiet må stoppe en buss for å visitere de som er på bussen. At bussen stoppes, gjør ikke handlingen til en etterfølgende visitasjon. Stoppes imidlertid bussen av en annen grunn, og visitasjonen er en konsekvens av dette, må det sies å være en etterfølgende visitasjon. I praksis er det en flytende overgang mellom visitasjonsformene. Det kan tenkes at det iverksettes flere tiltak etter § 7, og da vil visitasjonen kunne være hjemlet både i §§ 7 og 10.

En visitasjon vil fort være et etterfølgende tiltak, fordi den ofte foretas i tilknytning til en anholdelse eller innbringelse. Dette er derfor muligens den form for visitasjon som er mest praktisk. Eksempler her er hvor politiet gjennomfører en innbrakt persons klær for å finne ut om personen har noe han kan skade seg selv eller politiet med, eller man leter etter en persons førerkort, fordi vedkommende nekter å oppgi navn eller fødselsnummer.

Politoloven § 10 omhandler hovedsakelig visitasjon av personer som politiet tar hånd om for kortere eller lengre tid. De tiltak som foranlediger en etterfølgende visitasjon må være

⁵⁴ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

av en slik karakter at politiet kan sies å ”ta hånd om” vedkommende, men det kreves ikke mye i forhold til tid eller omfang. Se pkt. 3.2.

Selve visitasjonen vil ofte være lik, uansett om hjemmelen er politiloven §§ 7 eller 10. Det kan imidlertid hende at det foreligger andre ytregrenser etter § 10 enn visitasjon som primærtiltak. Hvilke objekter som kan visiteres og hvor grundig visitasjonen kan foretas vil bli behandlet i kapittel 6. Også for etterfølgende visitasjon gjelder rammene i politiloven § 6, som behandles i kapittel 5.

Jeg vil i det følgende gjøre rede for de tre ulike formene for etterfølgende visitasjon hjemlet i politiloven § 10.

3.1 Identitetsvisitasjon

Dersom en person på politiets forespørsel nekter å oppgi navn, fødselsdato, fødselsår, stilling eller bopel, følger det av politiloven § 10 (1) at politiet kan ”foreta visitasjon for å bringe en persons identitet på det rene”. Formålet med bestemmelsen er å bringe klarhet i en persons identitet.⁵⁵ Dette er avgjørende for å kunne foreta en korrekt og troverdig identifikasjon og sikrer muligheten for oppfølging og å finne personen i ettertid.⁵⁶

Etter straffeloven § 333 er det straffbart å nekte å oppgi navn eller fødselsdato når det er avkrevet av en polititjenestemann. Formålet med identitetsvisitasjon er imidlertid ikke etterforskning for å sikre bevis for brudd på straffeloven § 333. Dersom politiet gjør funn ved identitetsvisitasjon kan det få den konsekvens at vedkommende blir anmeldt.

Identitetsvisitasjon kan foretas uavhengig av om nektelsen av å oppgi identitet er total eller delvis. Det kan dermed foretas visitasjon selv om personen oppgir navn, men ikke fødselsdato. En forholdsmessighetsvurdering vil da kunne sette grenser for visitasjonens omfang. Se pkt. 5.1.3 og 6.1.2. Hjemmelen vil også kunne benyttes når politiet trenger å fastslå alderen på barn, jf. politiloven § 13 og Ot.prp.nr. 22 (1994-1995).

⁵⁵ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

⁵⁶ Auglend (2004) s. 508

Denne formen for visitasjon brukes ofte som et supplerende virkemiddel ved anholdelse.⁵⁷

Etterfølgende visitasjon er behandlet inngående i en nyere Høyesterettskjennelse, Rt. 2007 s. 940.

Den rettslige problemstilling var hjemmelsgrunnlaget for en visitasjon, jf. politiloven § 10 jf. § 8 nr. 3.⁵⁸

Faktum i saken var at to polititjenestemenn skulle innhente personalia på en person som var blitt politianmeldt. De oppsøkte personen i vedkommendes hjem. Vedkommende var hissig og aggressiv, og ville på politiets forespørsel ikke legitimere seg. Det oppstod en diskusjon mellom politiet og vedkommende og politiet truet da med å visitere personen, om nødvendig med makt. Da polititjenestemannen grep etter den politianmeldtes lommebok, slo vedkommende bort polititjenestemannens arm.

Resultatet i lagmannsretten var at visitasjonen ikke kunne anses for å være ulovlig.⁵⁹

Visitasjonen var innenfor det politiet kunne foreta seg i medhold av politiloven § 10, og politiloven § 8 nr. 3 kunne ikke forstås som et påbud om at identitetsvisitasjon kun kunne foretas etter at vedkommende var innbrakt. Ut fra sammenheng i regelverket måtte visitasjonen, i følge lagmannsretten, kunne foretas på stedet.

Dette var Høyesterett uenig i.

Høyesterett la til grunn at politiloven § 10 (1) jf. § 8 nr. 3 ikke hjemler visitasjon, slik den i foreliggende sak ble foretatt. Det ble fremhevet at § 10 omhandler *etterfølgende* visitasjon, og at det dertil kreves at tiltaket knyttes til et foranstående tiltak. Det stilles således et absolutt krav om at visitasjonen er etterfølgende. Høyesterett la videre til grunn at forutgående tiltak må være *gjennomført* før visitasjonen kan foretas. For at visitasjon kan iverksettes kreves det derfor at vedkommende faktisk er innbrakt fremfor en foreliggende *adgang* til innbringelse.

⁵⁷ Auglend (2004) s. 493

⁵⁸ I tillegg ble et spørsmål om nødverge vurdert, men dette vil jeg ikke gå nærmere inn på her.

⁵⁹ LB-2006-29876

Kravet om at visitasjonen er etterfølgende er etter dette *absolutt* og det forutgående tiltak må være gjennomført *før* visitasjonen foretas. Selv om det foreligger en adgang til å innbringe en person, er det ikke tilstrekkelig til å foreta en visitasjon. Vedkommende må fysisk innbringes før visitasjonen foretas. Det medfører at visitasjonen er etterfølgende kun i de tilfeller hvor det forutgående tiltak er gjennomført.

Ut fra effektivitetsbetraktninger i forhold til gjennomføringen av politiets arbeid tolkes bestemmelsen kanskje noe strengt.

Hvis en slik situasjon hadde oppstått et annet sted ville politiet hatt adgang til å foreta en anholdelse i medhold av politiloven § 7, og visitert vedkommende med hjemmel i § 10. Rent praktisk kunne politiet også her ha ransaket vedkommende, da det er straffbart ikke å oppgi personalia når en polititjenestemann krever det, jf. straffeloven § 333.

Det fremgår ikke av ordlyden i politiloven § 10 (1) hvilke tiltak som kan foranledige identitetsvisitasjon og heller ikke av forarbeidene. Høyesterett henviser kun til innbringelse, jf. § 8 nr. 3. Spørsmålet blir da om det kun er innbringelse som kan foranledige en etterfølgende identitetsvisitasjon, eller om det også kan foranlediges av andre tiltak.

I politiloven § 10 (2) opplistes de tiltak som kan foranledige en sikkerhetsvisitasjon, se pkt. 3.2. Ut fra hensynet til sammenhengen i loven, kan det synes lite konsekvent om det i (2) skal være tilstrekkelig med en anholdelse, mens det ikke er tilstrekkelig etter (1). De hensyn og interesser som ivaretas i § 10 (2) er imidlertid mer tungtveiende og derfor er kanskje adgangen til å visitere bredere ved en sikkerhetsvisitasjon. På bakgrunn av at de forutgående tiltak ikke opplistes i § 10 (1), kan et annet utgangspunkt være at det ikke foreligger noen begrensning i forhold til hvilke tiltak som kan foranledige etterfølgende identitetsvisitasjon. Effektivitetsbetraktninger og formålet med bestemmelsen, å bringe klarhet i en persons identitet, taler for at også andre tiltak kan foranledige en identitetsvisitasjon.

For eksempel kan det være mer praktisk å anholde eller bortvise en beruset person, enn å innbringe vedkommende. Behovet for å vite hvem man bortviser taler da for at også slike situasjoner skal være omfattet av politiloven § 10 (1). Det avgjørende må være at

visitasjonen iverksettes fordi det foreligger et behov for å vite vedkommendes identitet. Politiloven § 6 vil her sette grenser, se pkt. 5.1. Gode grunner taler derfor for at en identitetsvisitasjon også kan iverksettes i forlengelsen av andre tiltak.

Politiet kan også foreta en identitetsvisitasjon dersom ”det er grunn til mistanke om at den oppgitte identitet er falsk”, jf. politiloven § 10 (1) 2. alternativ. Det må foreligge grunnet tvil, altså en rimelig mulighet for at opplysningene kan være uriktige.⁶⁰ For eksempel vil det foreligge grunnet tvil dersom ei anholdt jente ser ut som om hun er 16 år, men hun påstår at hun er 20 år. Likhet med signalement på en annen og etterlyst person kan også gi grunn til mistanke.

3.2 Sikkerhetsvisitasjon

I politiloven § 10 (2) står det at politiet kan ”visitere enhver som fjernes, anholdes eller innbringes for å søke etter våpen eller andre farlige gjenstander.” Visitasjonen foretas i preventivt øyemed, og formålet er å forhindre at personen har farlige gjenstander som kan skade politiet eller vedkommende selv.⁶¹ Det følger av ordlyden at politiet ”kan” foreta en sikkerhetsvisitasjon. Det foreligger dermed ingen plikt, og det er opp til polititjenestemannens skjønn å avgjøre om visitasjon skal foretas.

I tillegg til våpen⁶² er ”farlige gjenstander” omfattet. Her omfattes både gjenstander som i sin art er farlige og gjenstander som isolert sett er ufarlige, men som kan brukes som voldsredskap, jf. forarbeidene.⁶³ Ut fra dette kan det virke naturlig å avgrense mot gjenstander som ikke kan brukes til å utøve vold, sml. arrestantvisitasjon i pkt. 3.3. Narkotika er et eksempel på gjenstand som ikke brukes til å utøve vold, men som allikevel er skadelige. For å forhindre at en person skader seg selv eller politiet, som er formålet med § 10 (2), kan det være nærliggende å også anse visitasjon etter narkotika som omfattet av

⁶⁰ Auglend (2004) s. 509

⁶¹ Ot.prp.nr. 79 (1998-1999)

⁶² Våpen er nærmere definert i straffeloven § 352a og våpenloven.

⁶³ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

bestemmelsen.⁶⁴ Imidlertid må slik visitasjon kun foretas der hvor bruk av narkotika fremstår som en konkret og nærliggende trussel, jf. drøftelsen i pkt. 2.1.3. Undersøkelse med dette formål vil fort kunne gå over i en ransaking.

Ut fra ordlyden i politiloven § 10 (2) kan politiet kun visitere personer som først er tatt hånd om med hjemmel i politiloven §§ 7, 8 eller 9. Det foreligger således et krav om at politiet er i direkte kontakt med vedkommende, hvilket oppfylles dersom personen på en eller annen måte er berøvet sin bevegelsesfrihet.⁶⁵ Gode grunner taler for at tiltak som ikke opplistes i ordlyden, men som ligner en fjerning, anholdelse eller innbringelse, omfattes av bestemmelsen, jf. formålet med bestemmelsen.

Dersom tiltak uten slik nærhet aktualiserer en visitasjon, er det nærliggende å hjemle visitasjonen i politiloven § 7 (2).⁶⁶ Begrunnelsen for dette er en naturlig tolkning av lovens ordlyd og sammenheng i lovteksten. Ordlyden ”bl.a.” fremgår kun av § 7 (2), og ikke av § 10 (2).

Et eksempel på sikkerhetsvisitasjon som må hjemles i § 7 (2) er der politiet i forbindelse med bortvisningen av en full person finner farlige gjenstander. Et annet eksempel vil kunne være i forbindelse med visitasjon av kjøretøy etter § 7 (2), hvor søket foranlediger sikkerhetsvisitasjon av person. Det vil da være behov for en etterfølgende visitasjon, noe undersøkelsen i realiteten også vil være. Slik visitasjon må imidlertid hjemles i politiloven § 7 (2).

En parallell til sikkerhetsvisitasjon følger av straffeprosessloven § 178 (2). De som pågripes skal fratas det som kan brukes til å skade vedkommende selv eller polititjenestemennene. Herunder kan det foretas en ransaking, jf. straffeprosessloven § 195. Se pkt. 4.4.

⁶⁴ Med hjemmel i § 7 (2) kan politiet ta i forvaring ufarlige gjenstander, dersom fratakelsen fremmer formålet i politiloven § 7 (1), se Auglend (2004) s. 489.

⁶⁵ Nilstad (2004) s. 127

⁶⁶ Auglend (2004) s. 525 og Nilstad (2004) s. 127

3.3 Arrestantvisitasjon

Det følger av politiloven § 10 (3) at politiet kan frata personer som settes i arrest alle gjenstander som er egnet til å skade vedkommende selv eller andre. Etter politiloven § 10 (2) kan politiet sikkerhetsvisitere etter farlige gjenstander. I motsetning til § 10 (2), omfatter bestemmelsens (3) også gjenstander som ikke regnes som farlige. Dersom vedkommende ikke gir fra seg slike gjenstander frivillig, må § 10 (3) antas å inkludere en fullmakt til å foreta en videre visitasjon enn det § 10 (2) hjemler.⁶⁷ § 10 (3) supplerer og utfyller dermed (2). I følge ordlyden ”kan” i § 10 (3) gis politiet en *rett* til å frata arrestanter slike gjenstander.

I politiinstruksen er arrestantvisitasjonen nærmere konkretisert. Det følger av politiinstruksen § 9-3 at før noen innsettes i arresten skal vedkommende ”visiteres og fratas penger, verdisaker, alkohol og andre berusende eller bedøvende midler, samt gjenstander egnet til å skade ham selv eller andre”. Her følger det av ordlyden at gjenstander ”skal” fratas, noe som må sies å være mer i samsvar med praksis. I praksis fratas alt som kan brukes til å skade arrestanten, for eksempel reimer i genser, belter etc.

Bestemmelsene omfatter både rutinemessige undersøkelser i skranken, og visitasjon inne på cellen hvor man får vedkommende til å kle av seg, jf. LB-2006-148041.

Berusende eller bedøvende midler skal også fratas arrestanten, jf. politiinstruksen § 9-3, og politiet kan dermed visitere en person i den hensikt å finne narkotika. I og med at slik fratakelse er pålagt, vil det ut fra naturlig tolkning av politiinstruksen ikke spille noen rolle om undersøkelsen er av forebyggende eller etterforskende karakter. Foretas imidlertid undersøkelsen kun ut fra et etterforskningshensyn, eller den iverksettes med et større omfang enn det som er nødvendig for å oppfylle § 10 (3) og politiinstruksen § 9-3, må slik undersøkelse eventuelt hjemles i straffeprosessloven.

⁶⁷ Auglend (2004) s. 525

Formålet med visitasjonen og fratakelsen er å beskytte den arresterte mot seg selv (ivareta sikkerhet og virke preventivt) og å beskytte han mot andre.⁶⁸ Arrestantvisitasjon har dermed et videre formål enn en ren sikkerhetsvisitasjon.

Etter ordlyden i politiloven § 10 (3) 2. punktum, er det kun de som *innbringes* arresten tiltaket kan iverksettes mot. Kan man av dette utlede at regelen om arrestantvisitasjon ikke gjelder for de som pågripes?

Straffeprosessloven § 178 (2) hjemler undersøkelse av person i forbindelse med pågrepelse, og tilsvarer en sikkerhetsvisitasjon etter politiloven § 10 (2). Formålet er da å forhindre vold eller unndragelse i tilknytning til pågripelsen. I følge justiskomiteens kommentarer i Innst.O.nr.44 (1994-1995) er adgangen til sikkerhetsransaking etter straffeprosessloven knyttet opp mot situasjoner hvor vedkommende *arresteres*. Det følger av forskrift for bruk av politiarresten § 1-1 at forskriften kommer til anvendelse uavhengig av hjemmelsgrunnlaget for oppholdet. Videre følger det av i forskriftens § 3-1 at *pågrepne* skal overføres fra arresten til fengsel innen to døgn. Pågrepne omfattes dermed av forskriften, noe som taler for at politiloven § 10 (3) også bør gjelde for pågrepne. Det er de samme hensyn som gjør seg gjeldende og samme behov for sikkerhet som foreligger, uavhengig av om vedkommende er pågrepet eller innbrakt.

Gode grunner taler for at visitasjonsadgangen i medhold av politiloven § 10 (3) også gjelder de som er pågrepet.

⁶⁸ Auglend (2004) s. 525

4 Visitasjon på annet grunnlag

Av plasshensyn har jeg måttet foreta en avgrensning av fremstillingen. Det vil derfor kun bli gitt en kort oversikt over visitasjonsadgangen på annet grunnlag.

4.1 Politiloven § 7a

Ved lov nr. 53/2002 ble det gitt utvidet adgang til visitasjon for å avdekke våpen.

I følge politiloven § 7a (1) kan politiet på offentlig sted visitere person eller kjøretøy når det er grunn til å undersøke om noen er i besittelse av eller oppbevarer våpen og politiet gjennom visitasjonen hindrer straffbare handlinger som krenker noens liv, helse eller frihet. Visitasjon etter § 7a er aktuelt ”på utsatte steder og til tider hvor det erfaringsmessig er fare for konflikter som kan medføre bruk av våpen”.⁶⁹

Visitasjon kan kun foretas jf. § 7a (1) a) i ”situasjoner eller på steder hvor slike straffbare handlinger erfaringsmessig finner sted”, eller b) i ”situasjoner eller på steder hvor det er grunn til å anta at noen planlegger eller forbereder slike straffbare handlinger”.

§ 7a (1) litra a) hjemler hovedsakelig ”stikkprøve-visitasjon”.⁷⁰ § 7a (1) litra b) hjemler situasjoner hvor visitasjonen er planlagt på forhånd, på bakgrunn av informasjon som gir grunn til å anta at det planlegges en straffbar handling eller at den er under forberedelse.⁷¹

Det foreligger en diskusjon i teorien om hva som kreves for å gripe inn etter § 7a.

Diskusjonen går ut på om det må foreligge *konkrete holdepunkter* for å kunne iverksette en visitasjon. Ut fra plasshensyn vil jeg ikke gå nærmere inn på denne vurderingen, men det synes å være enighet om at det kreves svakere holdepunkter for inngrep etter § 7a enn det som kreves etter politiloven § 7.

⁶⁹ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

⁷⁰ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

⁷¹ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

4.2 Politiloven § 12 (5)

Med hjemmel i politiloven § 12 (5) kan politiet foreta en visitasjon for å fastslå identiteten til bortkomne, syke, tilskadekomne eller andre som antas å ikke kunne ta hånd om seg selv. Dette er en variant av identitetsvisitasjon, jf. politiloven § 10 (1).

4.3 Utlendingsloven § 37 (3)

Dersom en person ved innreise eller ved en senere anledning nekter å fremvise reisedokument, billett eller annen dokumentasjon som kan gi klarhet i vedkommendes identitet, eller dersom det er mistanke om at vedkommende skjuler sin egen identitet eller tidligere oppholdssted, kan vedkommende visiteres, jf. utlendingsloven § 37 (3).

4.4 Straffeprosessloven § 178 (2)

Straffeprosessloven § 178 (2) gir politiet adgang til å foreta en personlig ransaking av de som pågripes. Formålet er da å frata den pågrepne gjenstander som kan brukes til å unnvike politiet eller utøve vold med. Hensynet regelen ivaretar er sikkerheten til den pågrepne selv og polititjenestemannen. I realiteten er undersøkelsen en etterfølgende sikkerhetsvisitasjon. Se pkt. 3.2 og 3.3.

4.5 Samtykke til visitasjon

Samtykke er praktisk som rettsgrunnlag for visitasjon. Tradisjonelt har det også vært vanlig å bruke samtykke som rettsgrunnlag for kroppsvisitering.⁷² Et eksempel i denne forbindelse vil kunne være på en rockekonsert, hvor visitasjonen vil ha et rent privatrettslig formål. Det er en uutalt forutsetning for å slippe inn på konsertområdet at man lar seg visitere. Ved kjøp av billett aksepteres dette vilkåret og visitasjonen er ikke avhengig av at det foreligger noen risiko, jf. aktualitetskravet behandlet i pkt. 2.1.4.

For ransaking er utgangspunktet at dersom vedkommende skriftlig samtykker og vilkårene ellers er oppfylt, kan ransaking foretas, se straffeprosessloven § 197. Gis det ikke samtykke er hovedregelen at rettens beslutning er nødvendig. Samtykke kan imidlertid ikke erstatte

⁷² NOU 2004:6

de materielle vilkårene. Begrunnelsen for dette er at man ikke skal stilles i en situasjon hvor man føler seg presset til å samtykke for å frikjenne seg selv.

Ved visitasjon stiller dette seg annerledes. I og med at polisiære tiltak hovedsaklig iverksettes i forebyggende øyemed, vil en person forespurt om visitering ikke føle seg stilt i en slik pressituasjon. Imidlertid må man her være oppmerksom på tilfeller hvor samtykket tillater en undersøkelse som er i grenseland i forhold til straffeprosessuelle tiltak, se pkt. 2.1.3. Ved stansing av lovbrudd, jf. politiloven § 7 (1) nr. 3, er grensen mot straffeforfølgning nær. Et samtykke er ikke tilstrekkelig til å foreta en ransaking, og politiet må her passe på slik at visitasjonen ikke i realiteten er en ransaking.

Et samtykke vil tre i stede for vilkårene i politiloven, og det vil dermed ikke være noe krav om aktualitet.

For at samtykke skal kunne danne grunnlag for en visitasjon må det stilles krav til selve samtykket. Det må gis av vedkommende som utsettes for inngrepet, og være gitt i den forståelse av at vedkommende har et reelt valg. Dersom personen tror at politiet uansett vil visitere ham, vil ikke samtykket være frivillig.

Visitasjonen må ikke være mer omfattende enn det vedkommende har samtykket til. Det betyr at dersom politiet har sagt at det er kun en titt i lommene som skal gjennomføres, kan de ikke iverksette en full stripping.⁷³

⁷³ NOU 2004:6

5 Skranker for bruk av visitasjon

I følge legalitetsprinsippet må det offentlige, herunder politiet, ha hjemmel i lov for å foreta inngrep overfor borgerne.⁷⁴ Visitasjon vil være et inngrep i retten til privatliv og krever dermed hjemmel i lov. Ved gjennomføringen av en visitasjon, må politiet holde seg innenfor lovens begrensinger.

5.1 Grunnprinsippene i politiloven § 6

Politoloven § 6 gir rammeverket for alt av politiets myndighetsutøvelse, herunder håndhevelse av den offentlige orden og sikkerhet og etterfølgende visitasjon.⁷⁵

Bestemmelsen er ikke ment som et selvstendig hjemmelsgrunnlag for inngrep av politiet, men gir overordnede prinsipper for valg og bruk av tiltak.⁷⁶ Det gis dermed ikke regler om tiltak skal iverksettes, men *hvordan* en kompetanse eller myndighet skal utøves.⁷⁷

Det er ikke bestandig at visitasjon vil være det mest hensiktsmessige tiltaket. Visitasjon er som sagt likestilt med de andre tiltakene i politiloven § 7 (2), men kan være et av de mest inngripende tiltakene. Noen ganger kan det derfor være at formålet best ivaretas med et annet tiltak. Vurderingen av hva som er mest hensiktsmessig vil variere fra situasjon til situasjon og komme an på en konkret vurdering foretatt ut fra prinsippene i § 6.

Jo større inngrep det er aktuelt å foreta i noens rettssfære, jo strammere blir rammevilkårene.⁷⁸ Prinsippene i § 6 må anvendes samtidig og ved siden av hverandre.

⁷⁴ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

⁷⁵ Jf. Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) lovfester § 6 grunnprinsipper som gjaldt for valg av virkemiddel hjemlet i generalfullmakten. Disse prinsippene er videreført og noe nærmere spesifisert i politiinstruksen §§ 3-1 og 3-2. Prinsippene i § 6 er utslag av forvaltningsrettslige prinsipper som gjelder generelt i forvaltningen.

⁷⁶ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

⁷⁷ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

⁷⁸ Auglend (2004) s. 410

Prinsippene vil kunne overlappe hverandre, eller omhandle forskjellige deler av samme tiltak.

5.1.1 Minste inngripende tiltak⁷⁹

I politiloven § 6 (2) står det at politiet ikke må ”ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt”. Dette er det såkalte subsidiaritetsprinsippet eller ”minste-middel”-regelen. Det oppstilles således et påbud om at politiet må anvende det minst inngripende middel der hvor flere tiltak er tilgjengelige.

For å finne ut hva som er mest/minst inngripende må det foretas en skjønnsmessig avveining av tiltakene.⁸⁰

I første omgang må formålet søkes nådd gjennom såkalte ”myke” tiltak, for eksempel råd, opplysning og advarsel, jf. politiloven § 6 (1). Påbudet kan fravikes dersom svakere midler antas å være utilstrekkelige, uhensiktsmessige eller der hvor de har vært forsøkt uten å lykkes. Ved valg av middel må det tas hensyn til hvilke følger tiltaket vil kunne få.

For eksempel bør politiet, før det gjennomgår en persons lommer, først forsøke å få vedkommende til selv å frembringe førerkortet. Det vil være mindre inngripende enn at politiet gjennomgår vedkommendes lommer. Visitasjon blir aktuelt dersom vedkommende motsetter seg politiets oppfordring.

Det kan også hende at visitasjonen er mindre inngripende enn alternativet. For eksempel vil det være mindre inngripende å måtte tømme lommene for å slippe inn på fotballkamp, enn å bli bortvist fra kampen.

5.1.2 Nødvendighet

Det følger av politiloven § 6 (2) 2. punktum at de midler som anvendes ”må være nødvendige”. Det må være et klart behov for det aktuelle tiltaket, derfor kalles prinsippet også behovsprinsippet.⁸¹

⁷⁹ Begrepsbruken for prinsippene i § 6 varierer. Jeg følger lovens ordlyd og oppstillingen der.

⁸⁰ Auglend (2004) s. 414

Det kan utledes av § 6 og politiinstruksen § 3-1 at ved at handlingen må være ”nødvendig”, stilles et krav om at middelet må være formålstjenlig eller egnet til å løse problemet. Et eksempel her kan være hvor det er fare for at en vei vil rase ut. En visitasjon vil da ikke være et egnet tiltak for å forhindre en slik sikkerhetstrussel. Derimot vil en avsperring være mer egnet til å løse problemet.

Videre må tiltaket i det konkrete tilfellet være av vesentlig betydning for å forebygge ordensforstyrrelsen, og politiet kan ikke oppnå det samme ved å anvende mindre inngripende metoder.⁸²

I alle tilfeller må polititjenestemannen på stedet foreta en selvstendig vurdering av om tiltaket er nødvendig og om det skal gripes inn, jf. Rt. 1996 s. 230.

Selv om situasjonen tilsier at full stripping vil kunne være aktuelt, må politiet velge den mildere tiltaksform, dersom dette vil være tilfredsstillende nok. Politiet må ikke anvende sin myndighet i større utstrekning enn det som er nødvendig for å nå formålet. Må visitasjonen tvinges frem med makt, skal makten opphøre dersom behovet for å bruke makt opphører.

5.1.3 Forholdsmessighet

Videre følger det av § 6 (2) 2. punktum at det må foreligge forholdsmessighet mellom handlingens mål og middel. Tiltaket må ”stå i forhold til” situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig.

Ved vurderingen av forholdsmessighet må farepotensialet, de interesser som vernes og visitasjonens omfang tas i betraktning. Skaden eller ulempen som gis i forbindelse med tiltaket, må ikke stå i et misforhold med det som søkes oppnådd.

Hvorfor et tiltak foretas henger nøye sammen med *hva slags* tiltak som kan iverksettes. Om formålet er å forhindre en minimal ordensforstyrrelse, for eksempel at noen sprenger en kinaputt, er det ikke forholdsmessig at personen undersøkes grundig. Derimot vil en full

⁸¹ Nilstad (2004) s. 89 og Auglend (2004) s. 413

⁸² NOU 2004:6

stripping kunne være forholdsmessig dersom det er snakk om å verne noens liv. Et eksempel på dette kan være hvor man mistenker at en suicidal person har et barberblad festet til kroppen.

5.1.4 Saklighet/objektivitet

Det fjerde kriteriet, jf. politiloven § 6 (3), innebærer at politiet skal ”opptre saklig og upartisk”.

Av dette kan utledes at det ikke skal legges vekt på usaklige eller utenforliggende hensyn. Polititjenestemannens sympati, antipati og fordommer skal dermed ikke tillegges vekt ved vurderingen av om tiltak skal iverksettes. Videre skal det ikke tas vilkårlige eller tilfeldige avgjørelser.

Beslutning om å iverksette visitasjon må være basert på en saklig og objektiv vurdering. Dersom politiet visiterer noen fordi man synes bilen er stygg, eller at det er en mørkhudet person som eier den, vil det være visitering basert på en usaklig vurdering. I forhold til de deler av befolkningen som står i fare for å bli diskriminert på grunn av etnisk opprinnelse, er det viktig at utvelgelsen av dem som skal visiteres skjer på en skjønnsom måte.

5.1.5 Personvern

I politiloven § 6 (3) fremkommer det at politiet skal opptre ”med omtanke for personers integritet”. Politiet plikter derfor å ta hensyn til personvern.

Den som visiteres skal etter bestemmelsen ikke utsettes for offentlig eksponering i større grad enn gjennomføringen av tjenestehandlingen krever.

5.2 Likebehandling

Prinsippet om likebehandling kan utledes av grunnnormen om likhet for loven og er sedvanerettslig fundert. Prinsippet innebærer at ordensbrudd som medfører tilnærmet lik fare, skal håndteres på samme måte. Like tilfeller skal behandles likt og gjelder for all offentlig myndighetsutøvelse.

Enhver form for usaklig eller urimelig forskjellbehandling vil anses for å være i strid med likebehandlingsprinsippet. Politiet kan dermed ikke visitere en person bare fordi

vedkommende er kvinne, dersom man ikke ville gjort det i en tilsvarende situasjon om vedkommende var mann. Dersom politiet ikke har for vane å gripe inn overfor en type bagatellmessige ordensforstyrrelser, vil det være i strid med likebehandlingsprinsippet om de i et enkelttilfelle (helt likt de andre tilfellene) griper inn.⁸³

5.3 Bruk av tvang eller makt

I politiloven § 6 siste ledd hjemles en generell adgang til maktbruk, i den utstrekning det er ”nødvendig eller forsvarlig”. De øvrige vilkår i § 6 gjelder også her. Politiet skal ikke iverksette maktbruk før mildere tiltak forges er forsøkt, eller må antas å være uhensiktsmessige eller utilstrekkelige.⁸⁴ Før man foretar en visitasjon med makt, skal vedkommende gis en reell mulighet til å la seg visitere frivillig.

Maktbruk er ikke et selvstendig tiltak, men en metode for å utføre et tjenesteoppdrag. Makt forstås her som tvangsmessige fysiske inngrep mot person. Maktbruk er særlig aktuelt der hvor politiet møtes med vold eller trusler om vold.

Bruk av makt medfører at den personlige integritet i større grad krenkes, enn dersom visitasjonen utføres med den visitertes aksept. Dette taler for at makt kun bør benyttes der hvor det er snakk om å forebygge alvorlige ordensforstyrrelser, eller for å avverge grove lovbrudd der liv, helse eller andre tungtveiende interesser står på spill.⁸⁵

Det vil være situasjoner hvor maktbruk er nødvendig for å gjennomføre en visitasjon. Spørsmålet er da om selve maktbruken kan medføre at tiltaket blir uforholdsmessig, jf. politiloven § 6 behandlet i pkt. 5.1.3. Dersom interessene som vernes er beskjedne, vil maktbruk med stor sannsynlighet medføre at visitasjonen blir uforholdsmessig og dermed må unnlates. Et eksempel her er dersom politiet pga en konkret mistanke om ulovlige nyttårsraketter vil visitere en person, men vedkommende slår seg vrang. En ordinær

⁸³ Det er også andre prinsipper som gjelder for politiets myndighetsutøvelse, for eksempel opportunitetsprinsippet og effektivitetsprinsippet. Øvrige grunnprinsipper for den offentlige myndighetsutøvelse gjelder også her. Av plasshensyn redegjøres ikke disse for. Imidlertid er det de ovenfor nevnte prinsipper som vil ha størst betydning for selve visitasjonsadgangen.

⁸⁴ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

⁸⁵ Auglend (2004) s. 432

visitasjon vil da være hjemlet. I og med at de interesser som vernes og skadeomfanget vil være ubetydelig, synes derimot visitasjonen uforholdsmessig dersom den må gjennomføres med makt.

Noe som også kan gjøre maktbruk uforholdsmessig er dersom det er fare for at polititjenestemennene, eller den tiltaket iverksettes mot, blir skadet ved gjennomføringen. For eksempel der hvor den man skal visiteres er psykisk syk og voldelig. Avgjørende her blir hvilke interesser som vernes, herunder muligheten for at politiet kan bli skadet og om det foreligger forholdsmessighet. Er det fare for en alvorlig situasjon vil visitasjon ved bruk av makt kunne være forholdsmessig, selv om politiet eller personen som visiteres kommer til skade.

5.4 Begrensninger som følger av EMK

Når en person stanses og visiteres av politiet, er dette et inngrep i retten til privatliv som beskyttes i EMK artikkel 8.⁸⁶ Det avgjørende da er om vilkårene i artikkel 8 (2) er oppfylt. Tiltaket må være i samsvar med norsk lov, foretas for å oppnå et formål opplistet i artikkel 8 (2) og være ”nødvendig i et demokratisk samfunn”.

Artikkel 3 setter begrensninger for visitasjonen ved at ingen må behandles på en inhuman og nedverdiggende måte.

Videre beskyttes bevegelsesfriheten i tilleggsprotokoll 4 artikkel 2 (1).

Retten til privatliv, fysisk og psykisk integritet og bevegelsesfrihet er rettigheter som står sterkt. Etter en *konkret vurdering* vil de ordenstiltak som hjemles direkte i politiloven §§ 7-10, gjennomført *i samsvar med prinsippene i § 6*, som utgangspunkt ikke representere noe problem i forhold til EMK.⁸⁷ På grunn av plasshensyn vil jeg ikke gå nærmere inn på denne problemstillingen.

⁸⁶ EMK er gjennom menneskerettsloven gjort til del av norsk rett, og vil ved eventuell motstrid gå foran reglene i politiloven.

⁸⁷ Auglend (2004) s. 474, Ot.prp.nr. 79 (1998-1999) og Ot.prp.nr. 58 (2001-2002). Merk tekst i petit i pkt. 1.3, i forhold til tiltak som ikke er hjemlet direkte i ordlyden i § 7 (2).

6 Hvor omfattende og nærgående kan en visitasjon være

Tema her er hvor nærgående/grundig en visitasjon kan være.

Det forutsettes at det foreligger en situasjon hvor polisiære tiltak kan iverksettes og at visitasjon er et aktuelt tiltak. Spørsmålet som gjenstår da er hvor nærgående visitasjonen kan være. For eksempel der politiet vet at det blir bråk før en fotballkamp. Hvor nærgående kan supporterne da undersøkes? Dette vil behandles i det følgende.

Det finnes ytre grenser for visitasjonen som naturlig deles i to. For å illustrere skillet kaller jeg disse visitasjonens *absolutte* og *relative* grenser.

De absolutte grensene er ytre grenser som visitasjonen aldri, uansett situasjon, kan befinne seg utenfor. For eksempel følger det av ordlyden i § 7 (2) at det kun er personer og kjøretøy som kan visiteres. En bolig er dermed utenfor visitasjonsadgangen.

De relative grensene er imidlertid mer uklare og vil variere fra situasjon til situasjon. Problemstillingen her er hvor langt man kan gå i en gitt situasjon, noe som behandles i pkt. 6.2.

De absolutte og relative grensene kan variere ut fra om tiltaket er et primær- eller etterfølgende tiltak. Primærtiltak og etterfølgende tiltak behandles fortløpende og samlet der hvor det synes å være hensiktsmessig.

6.1 Den absolutte grensen for visitasjon

6.1.1 Hvilke objekter kan visiteres

Hvilke objekter kan visiteres med hjemmel i politiloven § 7 (2)?

Det følger av ordlyden at politiet blant annet kan ”visitere person eller kjøretøy”. Akkurat hva som omfattes av begrepet ”person” og ”kjøretøy” fremkommer ikke av loven og krever en nærmere behandling.

En visitasjon av *person* foretas med den hensikt å finne gjenstander skjult utenpå kroppen, i klærne eller hos personen i dennes umiddelbare nærhet.⁸⁸

Av forarbeidene følger det at en visitasjon av person er en ”ytre besiktigelse” av ”personens kropp”.⁸⁹ Dermed vil politiet i en eller annen forstand kunne foreta en undersøkelse av kroppen. Her må det imidlertid trekkes en grense mot kroppslig ransaking og undersøkelse. Se pkt. 6.1.2.

Det følger videre av forarbeidene at klær, vesker og det vedkommende har av håndbagasje omfattes av visitasjonsadgangen, herunder bag, sekk, koffert etc. I tillegg vil også medbrakte gjenstander som ikke nødvendigvis kan karakteriseres som håndbagasje kunne undersøkes, såfremt de befinner seg i vedkommendes *umiddelbare nærhet*.⁹⁰ For eksempel vil en barnevogn kunne undersøkes.

Hva ligger så i begrepet ”umiddelbar nærhet”? Det er vanskelig å si nøyaktig hvor grensen går, men ut fra en naturlig tolkning må gjenstanden være meget nær for å være i ”umiddelbar” nærhet. Imidlertid må det anses for å være tilstrekkelig at gjenstanden står på bakken ved siden av en person. Effektivitetsbetraktninger og formålet med bestemmelsen taler for dette. Skulle vilkåret tolkes så snevert at det kun var gjenstander i hånden som kunne undersøkes, ville det medføre en urimelig mulighet til å lure seg ut av en visitasjon.

Det kan i noen tilfeller være tvil om hvem bagasjen tilhører, for eksempel på en plass med mange reisende. Her må det foretas en skjønnsmessig vurdering av hvem som eier bagasjen. Undersøkelse av eierløs bagasje hjemles ikke i politiloven § 7 (2). Etterlatt bagasje eller barnevogn kan derfor ikke visiteres, med mindre eier er like i nærheten. Det kan ikke avskjære visitering at en person hevder at gjenstanden ikke er hans, dersom den fremstår som å være i vedkommendes besittelse og befinner seg på et sted i tilknytning til personen.

⁸⁸ Auglend (2004) s. 496

⁸⁹ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002) og Ot.prp.nr. 79 (1998-1999)

⁹⁰ Auglend (2004) s. 496

Kan den mistanke man har mot en person medføre at det foreligger aktualitet også for å visitere *andre personer*?

I straffeprosessen finner man en lignende problemstilling i forhold til tredjemannsransaking, jf. straffeprosessloven § 195 (2). Dersom man skal ransake andre enn den mistanken går mot heves terskelen, og ”særlige omstendigheter” må foreligge. Skjerpet mistanke eller særlig tungtveiende grunner vil kunne tale for å ransake også andre. Ut fra en analogisk slutning vil det være aktuelt å oppstille en lignende regel for visitasjonsadgangen.

Forutsatt at det foreligger sterk og klar mistanke om at det oppholder seg bråkmakere på en buss på vei til fotballkamp, hvor bredt kan politiet da visitere de andre supporterne på bussen? I og med at det er begrensede interesser som her vernes, synes ikke sterk mistanke å forsvare at alle visiteres jf. forholdsmessighetsprinsippet i politiloven § 6. Det synes derfor naturlig å oppstille et krav om tungtveiende grunner, for å tillate visitasjon av andre. Dersom det er fare for store ordensforstyrrelser som truer allmennhetens sikkerhet, vil slik visitasjon synes mer aktuell.

Det er kun *personer* eller *kjøretøy*, inkludert gjenstander i umiddelbar nærhet, som kan visiteres. Det må derfor trekkes en grense mot bolig. For å undersøke rom eller hus kreves ”skjellig grunn” til mistanke og ransakelsesordre, jf. straffeprosessloven § 192 jf. § 197. Imidlertid vil gjenstander i rommet kunne undersøkes, dersom det foretas en visitasjon i noens hjem. Også her må gjenstanden befinne seg i umiddelbar nærhet. Ved sikkerhetsvisitasjon er det imidlertid gode grunner som taler for at visitasjonsadgangen kan utvides noe, slik at også gjenstander utenfor ”umiddelbar nærhet” omfattes.

I forbindelse med visitasjon pga en ordensforstyrrelse, synes denne utvidelsen uaktuell. Ved inngripen etter politiloven § 7 (1) nr. 2 og 3 vil det derimot kunne være behov for en noe utvidet undersøkelsesadgang. Slik utvidelse vil imidlertid kun være aktuell dersom det er nødvendig for å ivareta formålet med bestemmelsene, nemlig å forhindre en alvorlig fare, jf. § 7 (1) nr. 2, eller forhindre et alvorlig lovbrudd, jf. § 7 (1) nr. 3. Også for etterfølgende visitasjon, etter politiloven § 10 (2), vil det kunne være et behov for å gå utenfor den umiddelbare nærhet. Det vil særlig gjelde når primærtiltaket er hjemlet i

politiloven § 7 (1) nr. 2 og 3. Eksempelvis dersom politiet forsøker å roe ned en anholdt, aggressiv person på et kjøkken. Politiet vil da kunne undersøke kjøkkenskuffer etc. og fjerne eventuelle kniver for å forhindre at vedkommende bruker gjenstandene til å utøve vold. Formålet om å beskytte polititjenestemennene og personen selv, taler da for en noe utvidet visitasjonsadgang.

Politiet kan videre visitere *kjøretøy*.

Spørsmål som reiser seg da er hva som kan regnes som et *kjøretøy*, *hvilke deler* av kjøretøyet som kan undersøkes, og *hvilke objekter i tilknytning* til kjøretøyet som kan undersøkes.

Med ”kjøretøy” forstås ”minst enhver innretning som er bestemt til å kjøre på bakken uten skinner”, jf. Ot.prp.nr. 58 (2001-2002). Forarbeidene viser til vegtrafikkloven § 2 (2), hvor det foretas en avgrensning mot trikk og tog. Begrepet kjøretøy dekker ”motorkjøretøy og sykler mv.”, jf. Ot.prp.nr. 58 (2001-2002). Dermed er det ikke bare kjøretøy med motor som omfattes. Sykler har imidlertid evnen til å drive seg selv fremover, og trenger ikke drivkraft fra andre kjøretøy. Spørsmålet blir da om det er et krav at gjenstanden kan drive seg selv, for å omfattes av kjøretøydefinisjonen.

Campingvogner og hengere er ment å bli dratt og har ikke egen motor. De kan derfor ikke drive seg selv. Ut fra en naturlig forståelse av lovens ordlyd og forarbeidene, kan det virke som om campingvogner og hengere ikke omfattes av kjøretøybegrepet. Det må i så fall foretas en utvidende tolkning av ordlyden, slik at også objekter som er ment til å ferdes på veiene, men uten evne til å drive seg frem, omfattes. Det følger imidlertid av ordlyden at innretningen må være ment til å ferdes på bakken, noe som ikke avskjærer campingvogner eller hengere. Ordlyden foranlediger her et skille mellom de campingvogner som til vanlig ferdes på veiene, og vogner som fremstår som mer eller mindre stasjonære fordi hjulene er fjernet.

Et hensyn mot at campingvogner omfattes er at de for en periode vil kunne være et sted hvor mennesker bor. Det vil dermed være mer inngripende å visitere en campingvogn enn en bil. På den andre siden er campingbiler omfattet, og det blir da et kunstig skille.

(Imidlertid bør man ved visitasjon av campingbiler ta hensyn til at folk over perioder bor der, og at en grundig undersøkelse da kan gripe uforholdsmessig inn i privatlivet.)

Hensynet til en effektiv gjennomføring av politiets ansvar for orden og sikkerhet taler for at campingvogner omfattes. Et spørsmål som oppstår er om det vil være et avgjørende kriterium at campingvognen eller hengeren er festet til kjøretøyet. For eksempel en campingvogn som står parkert i hagen, har politiet adgang til å visitere den? Jeg mener visitasjonsadgangen da strekkes for langt, ut fra lovgivers intensjon og formålet med regelen. Gode grunner taler for at vognen eller hengeren må være festet til kjøretøyet for å kunne visiteres. Med denne forutsetningen, kommer jeg ut fra en helhetsvurdering til at hengere og campingvogner kan visiteres som kjøretøy.

En lignende problemstilling er i forhold til båter på havet. Kan en båt regnes som kjøretøy? Formålet med visitasjon vil også her være å forhindre ordensforstyrrelser, sikkerhetstrusler eller lovbrudd. Imidlertid må en båt klart sies å være utenfor kjøretøydefinisjonen, og en analogislutning vil strekke begrepet for langt. Båter omfattes ikke av vegtrafikkloven, som politilovens motiver henviser til.⁹¹ Umiddelbar nærhet til person vil imidlertid kunne foranledige visitasjon av båten, dersom vedkommende befinner seg i båten.

Hvilke deler av kjøretøyet kan så undersøkes?

Kjøretøyet kan undersøkes både innvendig, utvendig, over og under.⁹² Alt som kan løftes på eller åpnes på normal måte kan undersøkes. Hanskerom, bagasjerom og lommer i setene kan undersøkes, i tillegg til under panseret og bensinlokket. Det som befinner seg inne i kjøretøyet kan også undersøkes, for eksempel bagasje. Grensen går hvor det må foretas store inngrep for å komme frem, for eksempel skrue løs girspaken for å komme frem til girkassen. For å foreta slike omfattende inngrep kreves det ”skjellig grunn” til mistanke og ransakelsesordre, hjemlet i straffeprosessloven § 192.⁹³

Tilslutt er det aktuelt å se på hvilke objekter i tilknytning til kjøretøyet som kan undersøkes. Også her er det naturlig å oppstille et vilkår om at gjenstanden må befinne seg i

⁹¹ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

⁹² Auglend (2004) s. 496

⁹³ Auglend (2004) s. 496

umiddelbar nærhet. Det som befinner seg oppå kjøretøyet kan derfor undersøkes, for eksempel en skiboks. Gjenstander som ikke regnes som kjøretøy, men som er festet gjennom tilhengerfestet, vil naturlig anses som objekter i tilknytning til kjøretøyet. Formålet med undersøkelsen og effektivitetsbetraktninger taler da for at de omfattes av visitasjonsadgangen. Et objekt som ikke fysisk er tilknyttet kjøretøyet synes imidlertid å være utenfor den umiddelbare nærhet og vil mest sannsynlig ikke omfattes av visitasjonsadgangen.

Et spørsmål som reiser seg i forbindelse med visitasjon av kjøretøy er om det er et vilkår at eieren av kjøretøyet eller føreren må være tilstede for å foreta visitasjonen. Eksempelvis der hvor politiet har grunn til å tro at det i kjøretøyet er gjemt slagvåpen som skal brukes i et gjengoppgjør. For å avverge ordensforstyrrelsen, faren, eller lovbruddet vil politiet her ha behov for å undersøke kjøretøyet. Må politiet da finne eieren først, før kjøretøyet visiteres? I og med at det står at ”person og kjøretøy” kan visiteres, taler en naturlig forståelse av ordlyden for at bilen kan visiteres uavhengig av om fører eller eier er til stede. Effektivitetshensynet, formålet med bestemmelsen og en praktisk gjennomføring av visitasjonsadgangen, taler også for at visitasjonen må kunne gjennomføres uten eier. Dersom det var et krav om at eier måtte være tilstede ville dette medføre at muligheten til å unndra seg visitasjonen ble stor. Noe som igjen ville gått ut over politiets ivaretagelse av allmenn orden og sikkerhet.

Hvilke objekter omfattes så av politiets *etterfølgende* visitasjonsadgang?

Det følger ikke av lovens ordlyd hvem eller hva politiet kan visitere for å finne frem til en persons identitet, se politiloven § 10 (1). I forbindelse med en sikkerhetsvisitasjon, jf. § 10 (2), står det imidlertid at politiet kan visitere ”enhver”. En naturlig ordlydsfortolkning taler da for at kun personer kan visiteres. I motivene til § 10 står det at det er en ”besiktigelse og undersøkelse av person utenpå kroppen” som kan foretas. En person kan dermed i en eller annen grad visiteres. I hvilken grad dette kan foretas, vil jeg komme tilbake til i pkt. 6.1.2.

I følge forarbeidene vil en visitasjon omfatte vedkommendes klær, vesker o.l.⁹⁴ Det som er sagt i så henseende jf. § 7, må anses å gjelde også her. Det gjelder derfor også for etterfølgende visitasjon et krav om at gjenstander må befinne seg i umiddelbar nærhet.

Merk imidlertid at der hvor vedkommende er innbrakt eller i arresten, er det kun det vedkommende har med seg eller på seg på innbringelsestidspunktet som kan undersøkes.

I og med at kjøretøy er omfattet av visitasjonsadgangen etter politiloven § 7 (2), er det et spørsmål om kjøretøy også omfattes av visitasjonsadgangen etter § 10. En naturlig ordlydsfortolkning av ”enhver” taler for at kjøretøy ikke omfattes. Problemstillingen behandles ikke i forarbeidene til § 10. Visitasjon av ”kjøretøy” ble spesifisert i § 7 (2) for å forhindre at visitasjonsadgangen kom i strid med EMK.⁹⁵ Argumentasjonen må gjelde også for § 10. Gode grunner taler derfor for ikke å omfatte kjøretøy av visitasjonsadgangen.

I og med at kjøretøy ikke omfattes, blir spørsmålet om kjøretøy kan undersøkes som gjenstand i umiddelbar nærhet. I forbindelse med en anholdelse av person som befinner seg i en bil eller campingvogn, vil det ut fra hensynet til sikkerhet kunne være behov for å undersøke om det i umiddelbar nærhet er gjemt farlige gjenstander. (Se drøftelsen ovenfor i forbindelse med anholdelse og visitasjon i noens hjem.)

Ved bortvisning av bilfører, vil det kunne oppstå behov for å vite vedkommendes identitet. Dersom vedkommende nekter å oppgi navn, vil det være innenfor visitasjonsadgangen å lete mellom bilsetene etter førerkort eller andre identitetskort, da dette må anses å være innenfor den umiddelbare nærhet.

Derimot vil det ikke være adgang til å visitere kjøretøyet dersom vedkommende er innbrakt. Kjøretøyet vil da ikke lenger være i vedkommendes umiddelbare nærhet. Begrunnelsen for å foreta en visitasjon etter § 10 (2) er å ivareta sikkerheten til politiet og vedkommende selv. Det kreves da nærhet til den eller det man visiterer. Det som befinner seg i kjøretøyet vil da ikke lenger representere en trussel mot politiet. Eventuelle grunnlag for å undersøke bilen, må da søkes i straffeprosessloven eller politiloven § 7 (2).

⁹⁴ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

⁹⁵ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

Visitasjonsadgangen blir på dette området snevrere ved etterfølgende visitasjon, enn etter § 7.

6.1.2 Hvor grundig kan en visitasjon være

En visitasjon kan være mer eller mindre nærgående eller inngripende. I den nedre delen av skalaen skjer visitasjonen ved klapping på utsiden av lommene, eller politiet ser i en persons veske. I den øvre delen av skalaen, som må avgrenses mot kroppslig undersøkelse, finner man visitasjonen i form av at vedkommende strippest helt.

Det følger av motivene at en visitasjon er en ”ytre besiktigelse av personens kropp”.⁹⁶ Hva menes så med en *ytre besiktigelse*?

Synonymer til besiktigelse er inspeksjon, undersøkelse, befarings og kontroll. At politiet bruker øynene og inspiserer vedkommende vil være omfattet. Visitasjon må imidlertid avgrenses nedad mot tiltak som ikke krever hjemmel i lov, for eksempel observasjon. Som utgangspunkt må politiet gripe inn fysisk for at det skal foreligge en visitasjon. Men man omgår ikke bestemmelsen ved å få en person til å kle av seg, eller ved å få andre til å gjøre det for seg. Det vil da foreligge en visitasjon, selv om politiet bare ”observerer”. Grensen er vanskelig å beskrive nøyaktig. Klart innenfor er man dersom politiet selv åpner en glidelås, eller får noen andre til å gjøre det, slik at politiet får innsyn i en veske eller under en jakke. Man befinner seg i grenseland hvor politiet ser ned i en veske som står åpen, eller lyser inn gjennom et åpent bilvindu. Spørsmålet er om dette kan kalles en visitasjon? Det foreligger her ikke noe fysisk inngrep eller handling, og ”innsynretten” må sies å være tilgjengelig for alle. Gode grunner taler for at man her er utenfor visitasjonshandlingen.

Imidlertid bør politiet være tilbakeholden med å foreta slike undersøkelser, og kun iverksette tiltak som er hjemlet i lovgivningen.

Det er en ytre besiktigelse ”av personens kropp” som er tillatt, ”samt” en undersøkelse av vedkommendes klær og håndbagasje.⁹⁷ Ordlyden taler for at en selvstendig undersøkelse av kroppen omfattes. En øvre avgrensning må da foretas mot kroppslig undersøkelse.

⁹⁶ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

For at det skal være noen realitet i adgangen til å undersøke en kropp, må det være adgang til å pålegge vedkommende å mer eller mindre kle av seg klærne, såkalt stripping.

Herunder omfattes en viss utvortes besiktigelse av vedkommendes legeme, såkalt legemsgransking. Slik gransking kan for eksempel foretas dersom politiet har opplysninger om at den ene bråkmakeren har et arr på den høyre armen, eller tatovering i lysken.

Det er imidlertid klart at undersøkelse som går ut over en utvendig iakttagelse og undersøkelse av vedkommendes kropp, ligger utenfor visitasjonsadgangen. Kroppslige inngrep er ikke tillatt, da dette hører under en kroppslig undersøkelse etter straffeprosessloven § 157.⁹⁸

Adgangen til å strippe noen i forbindelse med en visitasjon støttes i juridisk litteratur, jf. Auglend (2004) s. 496.⁹⁹ Argumentet der er at effektivitetsbetraktninger, sammenholdt med hensynet til konsekvens i lovgivningen, taler for at politiet om nødvendig bør kunne kle av en person for å finne ut om kniv eller annet mindre våpen kan være festet direkte til kroppen. Det er særlig i forhold til sikkerhetsvisitasjon at denne adgangen synes aktuell.

Noen ganger vil adgangen til å foreta en stripping heller kunne hjemles i straffeprosessloven som en ransaking.¹⁰⁰ Tilfeller hvor dette er aktuelt er der hvor det er snakk om en alvorlig sikkerhetstrussel eller lovbrudd, for eksempel ulovlig oppbevaring av våpen. Dersom det bærende formål er å stanse oppbevaringen og ta beslag vil ransaking være aktuelt. Imidlertid vil visitasjon være aktuelt dersom formålet konkret er å stanse våpenbruk. Spørsmålet er hva som er det bærende formål, jf. pkt. 1.2 og 2.1.3. Ofte vil ransaking imidlertid ikke være aktuelt da handlingen må stanses umiddelbart og det er ikke tid til å skaffe en ransakelsesordre, eller handlingen er ikke straffbar eller for bagatellmessig til å være grunnlag for ransaking.

⁹⁷ Ot.prp.nr. 58 (2001-2002) Ransaking har tilnærmet lik opplisting av hva som kan undersøkes, jf. Ot.prp.nr. 79 (1998-1999). Det kan dermed være nærliggende å holde visitasjonen opp mot det som omfattes av ransakingsadgangen.

⁹⁸ Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

⁹⁹ Teorien er imidlertid ikke enstemmig om dette standpunktet, se Haugland (2004) s. 77 og NOU 2004:6.

¹⁰⁰ Dersom det iverksettes tvangstiltak mot en person, får vedkommende stilling som siktet, jf. straffeprosessloven § 82. Dette kan være et argument for å heller velge et tvangstiltak, dersom begge alternativene er aktuelle.

Hvilken rekkevidde visitasjonen skal ha i et konkret tilfelle vil måtte avgjøres ut fra en vurdering av rammene i politiloven § 6 og den relative grensen for visitasjon. Omfanget vil variere ut fra hvilke interesser som ivaretas med tiltaket, og forholdsmessighet mellom formålet og inngrepet, se pkt. 6.2.

Hvor grundig kan så en *etterfølgende* visitasjon foretas?

I forarbeidene til visitasjon etter politiloven §§ 7 og 7a, defineres visitasjonen som en ”undersøkelse av personens kropp”.¹⁰¹ Visitasjonsadgangen synes kanskje noe snevrere etter motivene til § 10, hvor det står at visitasjonen kan foretas ”utenpå kroppen”.¹⁰² Det fremgår ikke av forarbeidene at en endring er tilsiktet. Så vidt jeg kan se, foreligger det heller ingen grunner til at visitasjonsadgangen skal være forskjellig etter de nevnte bestemmelser. Hensynet til forutberegnelighet og enkel praktisering taler for at visitasjonsadgangen er den samme for primærtiltak og etterfølgende tiltak. Dette fordi det er samme handling som utføres, dog med forskjellig formål. I Auglend (2004) s. 496 argumenteres det for en grundig visitasjonsadgang spesielt i forhold til sikkerhetsvisitasjon i § 10 (2).

Ut fra dette må det også for etterfølgende visitasjon kunne iverksettes en undersøkelse av vedkommendes kropp. Det som er sagt ovenfor om ytre grensene og hvor grundig man kan være, får dermed betydning også her.

Er det noen forskjell i hvor grundig en etterfølgende visitasjon kan foretas, ut fra om den er en identitets-, sikkerhets- eller arrestantvisitasjon?

Spørsmålet er om det kan sies å være noen forskjell i visitasjonens absolutte grenser i forhold til de tre visitasjonsformene. Ved sikkerhetsvisitasjon etter § 10 (2) og arrestantvisitasjon etter (3) er formålet å ivareta sikkerheten. Her vil store interesser stå på spill, for eksempel liv og helse. En grundigere visitasjon, herunder stripping, vil kunne være nødvendig dersom det er grunn til å tro at vedkommende skjuler våpen eller andre

¹⁰¹ Ot.prp.nr. 79 (1998-1999) og Ot.prp.nr. 58 (2001-2002)

¹⁰² Ot.prp.nr. 22 (1994-1995)

farlige gjenstander på kroppen. Visitasjonen vil derfor kunne gjennomføres nokså nærgående.

Ved identitetsvisitasjon er formålet å finne frem til en persons identitet. Det er ikke de samme tungtveiende interesser som vernes, men også her vil det kunne være behov for en nokså nærgående visitasjon. Det kan for eksempel gjelde i de tilfeller hvor det er nødvendig for å identifisere en person ut fra kjennetegn på kroppen.

De absolutte ytre grenser for etterfølgende visitasjon vil dermed være de samme for de tre visitasjonsformene. I praksis vil det imidlertid kunne være en forskjell, se pkt. 6.2.

Er det så noen forskjell i hvor grundig visitasjonen kan foretas ut fra om den er et primærtiltak eller et etterfølgende tiltak?

Som utgangspunkt kan visitasjonen foretas med like stor grundighet uavhengig av om den er et primærtiltak eller etterfølgende tiltak, jf. drøftelsen ovenfor. Det er imidlertid særlig i forhold til sikkerhetsvisitasjon at stripping vil kunne være aktuelt. I praksis vil det nok bety at slik grundig og inngripende visitasjon i større grad foretas som etterfølgende tiltak, jf. §§ 10 (2) og (3). Sikkerhetsvisitasjon vil imidlertid også være aktuelt etter § 7 (2) dersom det ikke foreligger slik fysisk nærhet som § 10 (2) forutsetter, eller det foreligger en akutt situasjon som foranlediger sikkerhetsvisitasjon som primærtiltak.

Konklusjonen på dette blir at det som hovedregel ikke foreligger noen forskjell i visitasjonens ytre grenser ut fra skillet primær- og etterfølgende visitasjon.

Hvor grundig kan så politiet visitere *kjøretøy* etter § 7 (2) og *gjenstander i umiddelbar nærhet*?

For kjøretøy er begrensingen at det ikke må foretas substansielle inngrep, se drøftelsen i pkt. 6.1.1.

Klær og skotøy kan tas av og undersøkes i forbindelse med visitasjon etter politiloven §§ 7 (2) og § 10. Også her kan det synes nærliggende å trekke en grense mot bruk av makt for å komme til. Imidlertid er det adgang til å foreta en stripping og dersom en person nekter å kle av seg klærne må de tas av med makt.

Alt i håndbagasjen kan undersøkes. Gode grunner taler for at politiet om nødvendig også kan bruke makt for å komme til. Maktbruk vil her ikke representere en inngripende krenkelse, i så fall i meget begrenset grad.

I og med at dette er tinglige gjenstander vil politiet kunne være nokså inngående i sine undersøkelser. Her er det ikke snakk om inngrep i den ”kroppslige” privatsfære. Imidlertid bør det respekteres at noen gjenstander kan være mer personlige enn andre. Det kan for eksempel oppleves som en krenkelse at politiet går alt for grundig til verks i å gjennomføre en dagbok, for å finne frem til vedkommendes identitet.

For barnevogner kan situasjonen også stille seg noe annerledes. Visitasjonens rekkevidde vil da avhenge av om det er et barn i vognen eller ikke. Det virker mest nærliggende å karakterisere babyen som et objekt i tilknytning til barnevognen. Politiet vil kunne se etter fyrverkeri under madrassen etc., men det må trekkes en grense mot undersøkelser i bleien eller nær huden. For slike inngripende undersøkelser må det foreligge et etterforskningsbehov, herunder skjellig grunn til mistanke og ransakelsesordre.

6.2 Den relative grensen for visitasjon

Vi har ovenfor sett på de absolutte grenser for visitasjon, og hvor nærgående visitasjonen kan være, *ytterst sett*, jf. pkt. 6.1. Den relative grensen vil variere fra situasjon til situasjon, og ligge et sted imellom de absolutte ytrepunkt. Tema her er hvor nærgående visitasjonen skal være i en *konkret situasjon*.

Selv om stripping er innenfor de absolutte ytregrenser og derfor omfattes av visitasjonsadgangen, vil det være uaktuelt å strippe en person bare fordi vedkommende kaster egg på en offentlig bygning. Prinsippene i politiloven § 6 blir avgjørende for hvor nærgående visitasjonen kan være i en konkret situasjon, se kapittel 5.

Jeg vil her drøfte hvor nærgående visitasjonen kan være ut fra noen konkrete typetilfeller. Problemstillingene forutsetter at det foreligger en situasjon hvor polisiære tiltak kan iverksettes, jf. § 7 (1) behandlet i pkt. 2.1. flg., aktualitetskravet er oppfylt, se pkt. 2.1.4 og visitasjon er et naturlig og hensiktsmessig virkemiddel, se kapittel 5.

La oss først se på et eksempel med *fotballsupportere* som planlegger å skyte opp fyrverkeri fra tribunen.

Det forutsettes altså at det foreligger en situasjon hvor politiet kan gripe inn og at visitasjon er et formålstjenlig tiltak. Ved en visitasjon vil politiet finne det som kan brukes til å forårsake ordensforstyrrelsen, og kan ta eventuelle ”bråkgjenstander” i forvaring.

Fyrverkeri på en fotballtribune vil mest sannsynlig ikke forårsake de største skadene eller alvorligste situasjonene, men ordensforstyrrelsen vil være av en viss størrelse. Sjansen er der for at det vil kunne oppstå en kaotisk og uoversiktlig situasjon som igjen kan lede til panikk og kaos.

Her er det ikke fare for noens liv, men allmenne interesser står på spill.

Etter politiloven § 6 (2) 2. punktum kreves det forholdsmessighet mellom tiltaket og det formål som oppnås. I og med at formålet er å ivareta interesser av begrenset betydning, kan ikke visitasjonen her gjennomføres med særlig rekkevidde. Visitasjonen bør derfor ikke være mer grundig enn at politiet klapper supporterne utenpå klærne og ser i lommer og sekker tilhørende supporterne. Å bli klappet på yttersiden av klærne vil medføre et fysisk inngrep i retten til privatliv¹⁰³, men krenkelsen vil være av begrenset omfang. Det må her anses for å være et passende forhold mellom tiltaket og formålet.

Ved den ordinære visitasjon, slik som her, vil det ikke være hjemmel for å foreta en stripping. De interesser som vernes er da av så begrenset betydning at stripping vil synes uforholdsmessig, jf. pkt. 5.1.3.

Det neste eksempelet er hvor politiet griper inn overfor en *suicidal person* .

Dette er en aktuell problemstilling i forbindelse med etterfølgende tiltak, for eksempel der den arresterte opptrer truende mot eget liv, jf. politiloven § 10 (2) og (3). Det kan imidlertid også være behov for en visitasjon umiddelbart, som primærtiltak, for å avverge et konkret forestående selvmord. Hjemmel er da politiloven § 7 (2).

¹⁰³ Auglend (2004) s. 473

Det forutsettes her å foreligge en sannsynlig og konkret sikkerhetstrussel, jf. § 7 (1) nr. 2. Skadepotensialet dersom vedkommende får utført handlingen er at personen dør eller får omfattende skader.

Da det ikke er straffbart å ta eller å forsøke å ta sitt eget liv, må det iverksettes polisiære tiltak for å forhindre slike handlinger. En måte å forhindre selvmordet på vil være å visitere vedkommende for å finne gjenstander eller medisiner som kan brukes til å ta selvmord, og eventuelt ta disse i forvaring.

Visitasjon er et formålstjenlig tiltak her fordi det er et akutt behov for å finne ut om vedkommende skjuler noe på kroppen eller i håndbagasjen som kan brukes til å ta selvmord. Det vil ikke tjene formålet at personen bortvises eller fjernes. Et alternativ er anholdelse, men det vil medføre et inngrep i retten til bevegelsesfrihet. I tillegg vil det at det foreligger en akutt fare, medføre at visitasjon uansett må foretas for å avverge at vedkommende har noe på seg som kan brukes til å ta selvmord. Visitasjon er derfor å foretrekke.

Hvordan skal så visitasjonen her foretas?

Interessene som vernes og alvorlighetsgraden er her betydelig. Skadepotensialet er også stort. Dersom politiet ikke finner våpenet, gjenstanden eller medisinen personen planlegger å ta sitt eget liv med, vil det mest sannsynlig medføre at vedkommende dør. Visitasjonen kan dermed iverksettes med stor grundighet og stripping vil være et aktuelt alternativ. Stripping vil kun være aktuelt i de alvorligste situasjonene, og særlig der hvor formålet er å forhindre eller stanse sikkerhetstrusler mot enkeltpersoner, allmennheten eller politiet, slik som her. Etter politiloven § 6 (2) 2. punktum kan ikke stripping brukes i større grad enn ytterst nødvendig. Full avkledning vil være nødvendig for å finne ut om personen har barberblad festet til kroppen, eller andre gjenstander som kan brukes til å skade vedkommende.

Også her kreves det forholdsmessighet, jf. politiloven § 6. Tiltaket representerer et meget omfattende inngrep i retten til privatliv og en persons fysiske ”intimsone”.

Personvern betraktninger taler også for tilbakeholdenhet med bruk av stripping.

På den andre siden er vern av menneskeliv den viktigste interessen som beskyttes, og formålet med visitasjonen er dermed tungtveiende. Det vil veie tyngre at politiet avverger at liv tas, enn det inngrep vedkommende utsettes for. Selv om stripping vil være meget inngripende foreligger det derfor her forholdsmessighet.

Det neste eksemplet er hvor politiet oppdager en person som *selger billetter på svartebørsen*.

Å selge billetter på svartebørsen er forbudt, jf. svartebørsloven § 1. Handlingen er imidlertid ikke straffbar. Polisiære tiltak vil her avverge eller stanse et lovbrudd i medhold av politiloven § 7 (1) nr. 3. For å forhindre lovbruddet kan politiet foreta en visitasjon og i forlengelsen av den ta billettene i forvaring.

Hvor grundig kan man så her foreta en visitasjon?

I og med at lovbruddet ikke er straffbart, må de interesser som vernes regnes for å være av begrenset betydning. Overtredelsen synes å være bagatellmessig. Det minst inngripende vil her være at politiet får selgeren til å finne frem billettene selv. Lar ikke det seg gjøre, må visitasjonen sies å være nødvendig for å stanse eller avverge et videre lovbrudd, jf. nødvendighetsprinsippet i § 6.

Det må videre foreligge forholdsmessighet mellom tiltaket og det formål som ivaretas. Formålet om å forhindre et lovbrudd, jf. § 7 (1) nr. 3, taler for å visitere personen i noe grad. Billettene kan oppbevares nært kroppen, så ut fra et praktisk ståsted vil det være behov for en grundig visitasjon. Imidlertid er overtredelsen bagatellmessig og de interesser som vernes av begrenset betydning. Det synes derfor lite forholdsmessig med en grundig undersøkelse. At handlingen ikke er gjort straffbar taler også mot en slik grundig undersøkelse. Her vil visitasjonen fort kunne bli uforholdsmessig, jf. politiloven § 6 (2). Det vil derfor kun være grunnlag for en forsiktig klapping på yttersiden av klærne, eller en ytre undersøkelse av klærne med evt. innsyn i lommer og vesker.

Det siste eksempelet er i forbindelse med inngrep for å avverge en *bombetrussel*.

Sikkerhetsvisitasjon i medhold av politiloven § 7 (1) nr. 2 vil her kunne iverksettes. Også visitasjon etter nr. 3 er aktuelt, da det å volde ”sprengning” vil være straffbart, jf.

straffeloven § 148.¹⁰⁴ Ved visitasjonen får politiet avkreftet eller bekreftet om personen har en bombe på seg, og dersom det er en bombe der kan den destrueres.

Som tidligere nevnt forutsettes faren å være reell og sannsynligheten for inntreden stor. Videre forutsettes visitasjon å være et hensiktsmessig tiltak.

Visitasjon grenser her mot ransaking hjemlet i spesialbestemmelsen i straffeprosessloven § 222d. Det gis der adgang til ransaking i avvergende øyemed dersom det er fare for alvorlig kriminalitet.

Det er imidlertid strenge vilkår for å bruke tvangsmidler avvergende. Det følger av straffeprosessloven § 222d (3) 1. punktum at tillatelse bare kan gis ”dersom det må antas at inngrepet vil gi opplysninger av vesentlig betydning for å kunne avverge handlingen og at avverging ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort”. Ransaking krever rettens kjennelse. Dersom det ikke er tid til å skaffe det, gis det i 4. ledd adgang til å iverksette slikt tiltak på ordre fra påtalemyndigheten. Vilkåret er da at det foreligger stor fare for at handlingen ved opphold ikke kan avverges.

Jo mer nærliggende handlingen er, jo mer aktuelt blir det å bruke ransakingsalternativet.

Der hvor tvangsmidler ikke kan iverksettes, vil det kunne være behov for polisiære tiltak. Visitasjon vil være aktuelt i tilfeller hvor det foreligger et akutt behov for å avverge at bomben sprennes. Politiet treffer for eksempel en person på gaten som erkjenner at vedkommende har en bombe festet til kroppen, som han planlegger å sprengre umiddelbart. Her vil det ikke være tid til å vente på rettens beslutning eller påtalemyndighetens ordre. Videre vil polisiære tiltak være aktuelle der hvor det er snakk om en bombe som ikke medfører tilstrekkelig alvorlighet til å omfattes av straffeprosessloven. Det vil også kunne være behov for visitasjon dersom man ikke vet hvem som har bomben, og kretsen dermed blir for stor til å iverksette ransaking.

Hvordan skal så visitasjonen foretas?

¹⁰⁴ Merk at forsøk på sprengning også er straffbart, jf. straffeloven § 148 (2). Er handlingen et forsøk kan politiet gripe inn med straffeprosessuelle tiltak.

Alvorlighetsgraden ved en bombetrussel er stor og skadeomfanget vil kunne bli omfattende. Vern av menneskeliv og allmennhetens sikkerhet er betydelige interesser. Ved en bombetrussel står dermed store interesser på spill.

Stripping er aktuelt i forbindelse med avverging eller stansing av alvorlige sikkerhetstrusler eller lovbrudd, og vil dermed være et alternativ her. Dette både pga de interesser som trues, men også ut fra at det praktisk kan være nødvendig for å finne frem til bomben.

Stripping vil som sagt representere et meget omfattende og krenkende inngrep. Klapping på yttersiden av klærne må velges, dersom det er tilstrekkelig for å avklare om det er en bombe festet til kroppen, jf. ”minste-middel”-regelen og nødvendighetsprinsippet i § 6. Dersom dette ikke er tilstrekkelig, vil full stripping kunne iverksettes. I vurderingen av forholdsmessighet vil det veie tungt at en alvorlig forbrytelse med stort skadeomfang avverges. At visitasjonen er av inngripende karakter vil da tillegges mindre vekt.

Maktbruk vil også kunne være forholdsmessig i en slik situasjon.

Ved en bombetrussel er det ikke sikkert at politiet vet hvem som bærer bomben. Det er for eksempel ringt inn en bombetrussel om at en av passasjerene på et fly har en bombe festet til kroppen. Vil politiet da kunne visitere alle som befinner seg på flyet?

Her kommer også spørsmålet om tredjemannsvisitasjon inn. Kan man visitere andre enn den mistanken går mot? Se drøftelsen i pkt. 6.1.1.

I og med at man ikke vet hvem som har bomben, er det nødvendig å undersøke alle som befinner seg på flyet. Da det er fare for omfattende skader og betydelige interesser står på spill, vil en klapping på klærne og gjennomzoek i vesker og bagasje synes klart forholdsmessig. Det problematiske her er om politiet kan iverksette stripping av de som befinner seg på flyet. Det avgjørende vil da være hvor mange personer det er aktuelt å visitere, og sannsynligheten for at det er en bombe på flyet som kan sprenges. Er det høy sannsynlighet for at trusselen er reell, vil det forsvare at mange visiteres.

På de fleste som undersøkes vil det da være minimal sjanse for at man finner bomben.

Allikevel vil stripping mest sannsynlig være forholdsmessig da skadepotensialet og alvorlighetsgraden er så fundamental. Formålet, å forhindre tap av menneskeliv, vil da stå i forhold til det inngrep personene utsettes for.

7 Avslutning

Som denne oppgaven viser er det mange problemstillinger innenfor emnet visitasjon som det ikke finnes noe klart svar på. Det er derfor behov for en rettsutvikling, for eksempel i forhold til når og hvor inngående visitasjonen kan foretas.

I Rt. 2007 s. 940 kom Høyesterett fram til at visitasjonen var uhjemlet, og lagmannsrettens konklusjon angående hjemmelsgrunnlaget var dermed feil, se pkt. 3.1. Dette viser at det er behov for en tydeliggjøring og avklaring av jusen.

I det praktiske liv er det behov for klare og enkle regler. Dette gjelder ikke bare for de som praktiserer jusen, altså polititjenestemennene, men også for borgerne og deres behov for forutberegnelighet og rettssikkerhet.

Det gjenstår et godt stykke arbeid før tilstanden her er avklart, og behandlingen fra lovgivers side, i teori og praksis kan dermed ikke sies å være avsluttet.

8 Litteraturliste

Auglend, Ragnar L., Henry John Mæland og Knut Røsandhaug, Politirett 2. utg. Oslo, 2004

Haugland, Geir Sunde, Våpen- og knivforbudet 1.utg. Bergen, 2004

Nilstad, Morten og John Reidar Nilsen, Publikumsrettet politiarbeid - generell del 1. utg.

Nesbru, 2004

9 Lov- og forarbeidsregister

1902	Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10
1961	Lov om skytevåpen og ammunisjon m.v. av 9.juni 1961 nr. 1
1965	Vegtrafikklov av 18. juni 1965 nr. 4
1981	Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25
1988	Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) av 24. juni 1988 nr. 64
1995	Lov om politiet (politiloven) av 4. august 1995 nr. 53
2007	Lov om forbud mot prispåslag ved videresalg av billetter til kultur- og idrettsarrangementer (svarteboersloven) av 29. juni 2007 nr. 86
EMK	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, Roma 1950

FOR 1990-06-22 nr 3963: Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen).

FOR 2006-06-30 nr 749: Forskrift om bruk av politiarrest

Innst.O.nr. 44(1994-1995) Innstilling frå justiskomiteen om lov om politiet (politiloven)

Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) Om lov om politiet (politiloven)

Ot.prp.nr. 79 (1998-1999) Om lov om midlertidig endring i politiloven (utvidet adgang til
visitasjon)

Ot.prp.nr. 58 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeloven og politiloven
(tiltak mot ulovlig bruk av kniv og skytevåpen)

NOU 2004:6 Mellom effektivitet og personvern

10 Domsregister

Rt. 1996 s. 230

Rt. 2007 s. 940

LB-2006-29876

LB-2006-148041